

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno. — Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3.
Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

Vsebina 6. številke:

(Maj)

Kranjec Miško: Pomlad.

Josip Vidmar: Iz dnevnika.

Mirko Javornik: Gospa z morja.

Peter Pajk: Zapiski:

Goethe in klasika.

Poročila.

Razno.

Iz založbe in uredništva.

POMLAD

KRANJEC MIŠKO

(Nadaljevanje)

Tako z njim ni bilo nič. K materi ni hotel. Ko so večerjali, je sedel ob stricu in gledal na žensko. Ogledal si jo je natančno. Take so torej vlačuge. Prav lepe. Pa jočejo. Bogve, zakaj joče. Zaradi njega? Brezdvomno ne. Saj on tudi nič ne joče zaradi nje. On na priliko joče, kadar ga kdo pretepe, ali kar tako jokati brez vzroka —.

»Zakaj joče?« je vprašal Vanči naposled strica.

»Zaradi tebe,« je dejal stric in se nasmejal.

»Recite ji, naj nikar ne joče,« je prosil Vanči.

Ženska je šla zvečer z očetom spat v parmo. Stric je imel v sobi samo eno posteljo in nista mogla spati v sobi. Ženska je poljubila Vančija na čelo. Ko pa je odšla s tihim jokom, si je on obrisal čelo z rokavom in se spravil v kot, kjer je bilo njegovo ležišče. Slekkel je hlače in jih vrgel na peč, da bi jih zjutraj lahko našel.

Na postelji je sedel stric v debeli domači srajci in v belih hlačah in molil.

»Si ti molil?« je vprašal stric.

»Ne.«

»Potem pa le zmoli očenaš in zdravomarijo in na čast angelom varihom za pravo pamet.«

Vanči je pomolil in se nato vlegel.

»Ugasim,« je dejal stric in stopil do mize. Privil je luč in jo upihnil. Vanči je slišal, kako se je stric vlegel in vzdihnil:

»Bog nam pomagaj,« in nekaj zamrmral.

Vanči ni mogel spati. Gledal je v temo in mislil. Mislil je na tujo ženo, ki je rekla, da je njegova mati, potem pa je spet mislil na svojo pravo mater, ki je vlačuga in hodi po svetu. Ti dve sliki se nista mogli nikakor združiti. On je vendar ljubil svojo mater, sveda pravo mater. Toda kako vendar more povsem tuja ženska reči, da je njegova mati. — Potem je pomislil, kaj neki onadva delata. Toda naposled je rekel:

»Stric.«

Stric sprva ni slišal, šele, ko ga je Vanči poklical ponovno, se je oglasil:

»Še ne spiš?«

»Ne.«

»Kaj pa delaš?«

»Ali je to res moja mati?«

»Tvoja mati?« je stric pomislil. »Prav za prav je. — Da, tvoja mati.«

»Vlačuga —?,« je mislil Vanči na glas.

»Da.«

»Toda, zakaj je šla zdaj z očetom spat?«

Ivan ni vedel, kaj bi odgovoril, naposled pa je vendarle dejal:

»Zato, ker je njegova žena in morata skupaj spati.«

Potem je Vanči molčal nekaj časa. Pa je nazadnje le spet poklical strica:

»Stric —.«

»Kaj bi še rad?«

»Samo to bom še vprašal, potem bom pa spal —.«

»No, le vprašaj.«

»Ali ostane dolgo pri nas?«

»Zakaj vprašaš?«

»Tako —. Lepše je, če je ni. Vedno joče —.«

»Ne vem, kdaj odide. Jutri —, pojutrišnjem. Pa tebe odvede s seboj. Prišla je po tebe.«

»Po mene?« se je otrok zmedel in se dvignil v kotu. Gledal je prek roba postelje proti stricu, pa ga je v temi komaj opazil.

»Pa jaz ne pojdem z njo.«

»Zakaj ne?«

»Ne vem —.«

»Kaj bi rad tu ostal?«

»Bi. — Saj ne pojdem, ne, stric?«

»Če boš priden, te ne dam.«

»Bom.«

Tudi zdaj sta molčala nekaj časa. Ivan je že dremal, ko je slišal, da ga otrok zopet kliče.

»No — kaj je?«

»Strah me je.«

»Strah? Kakšen strah! Le vlezi se, zapri oči in zaspil.«

»Ne morem.«

»Potem pa pridi sem.«

Vanči se je skobacal na posteljo, poiskal z roko strica. Ta je dvignil toliko odeje, da je otrok lahko zlezal k njemu. Oprijel se ga je z levico okoli vratu in se stisnil k njemu.

»Saj ne pojdem z njo?« je vprašal.

»Ne,« je stric zagotovil.

Potem sta trdno zaspala.

*

Mati je ostala nekaj dni pri Ivanu. Naposled pa se je le odpravljala.

Vanči ni hotel z njo. Tisto jutro, ko je odhajala, se je celo skril. Oče jo je pospremil do železnice, Vančija pa ni bilo nikjer. Iskali so ga in klicali, pa se ni prikazal. Šele dolgo potem, ko je klicanje prenehalo, je prišel iz skrivališča.

»Kod pa ti hodiš?!« se je obregnil stric nejevoljno. »Kličemo te, pa te ni od nikoder.«

»Ali je mati že odšla?«

»Mati? Saj zato te pa kličemo —. Že.«

»Saj ne pride več?«

»Ne vem. Po tebe je prišla, da bi šel z njo.«

»Saj ne pojdem, tu ostanem. Rekli ste, da mi ne bo treba iti, tako ste rekli.«

Ivan ga je pogledal in pomislil. Kakor je prej upal, da se ju le znebi, tako je bil zdaj vendar vesel, da sta ostala, da je ostal otrok.

Da, da, otrok —.

In otrok je ostal.

Jeseni ga je učil Ivan jezdit, da bi lahko gnal kobile na pašo. Spustil je iz hleva Lisko in ga posadil na njo. Dal mu je v roke vajeti.

»Zdaj se še lahko držiš. Pozneje boš pa moral znati jezdit tudi brez uzde. Za grive se boš držal.«

Vanči je sedel na širokem hrbtu in se držal za grive. Sprva je šlo pomalem. Celo padel je nekajkrat in se obtolkel. Toda po nekaj dneh se je vendar upal spustiti v dir. To se mu je zdelo sila imenitno, zlasti, ker so ga gledali drugi otroci. In on se je držal ponosno, cmufkal z ustmi in vzklikal, kakor je slišal strica:

»Gii, Liska, gii!«

In Liska je bežala, da je bilo veselje gledati. O — tako sedeti visoko na kobili, ljudje gledajo in se čudijo.

Isto jesen je moral tudi v šolo.

Ali v šoli ni bilo isto, kar doma. Doma lahko delaš, kar hočeš. Greš v gozd, greš na polje. Ležiš tam, gledaš bele oblake, ki plovejo nad tabo. V šoli pa moraš poslušati, kako učiteljica kriči, ker ti dremlješ. Potem te še našeška. Tudi drugi te pretepajo in zmerom se kdo obregne ob tebe. Če pa ti koga vržeš pod klop, ali pa zlasaš kakšno dekletce, te učiteljica zopet pretepe. Še, če si pozabiš umiti roke, te pretepe. Sploh jih za vsak drek dobiš.

To je res, da je Vanči drugače znal v šoli in bi lahko bil med prvimi, pa njemu ni bilo do tega. Drugi so prinašali učiteljici rože in lepa jabolka, on pa ni nikoli ničesar nesel. Učiteljica je vsakega pobožala po glavi in ga pohvalila.

Prav zato so ga smeli vsi pretepati in mu karkoli povedati. Vedel je, da bo spet tepen, če se bo branil, pa on je kljub temu kak dan katerega zakotalil po tleh.

»Kaj si prišel sem, da delaš nemir,« je dejala učiteljica nekoč. »Ostal bi bil, kjer si bil prej.«

In zato ni hotel v šolo.

Potem je bil zaprt neko popoldne. Z njim je bilo zaprto še neko dekletce, ki je bilo prav tako zanikarno in razvpito kot on. Klečala sta vsak v svojem kotu. Učiteljica je odhajala nekam in pogledala v razred.

»Naj mi kateri samo poizkuša uiti,« je zagrozila.

Potem je bil spet mir.

Zgoraj je nekdo ropotal, menda Urša, ki je pometala razred in predstavljala klopi.

Vanči je gledal skozi okno. Zunaj je bil pomladni večer. Drevje je bilo zeleno, solnce je lepo sijalo. Vanči se je spomnil, da bi moral biti doma, ker mu je stric rekel, da bo šel nekam.

Premišljal je, ali bi odprl okno in se spustil ven. Zdaj ni nikjer nikogar, morda niti ne bodo opazili. Pa če že zapazijo —, no — malo tepen bo jutri in zaprt. Toda, če je stric rekel, bi prav za prav moral biti doma. Kaj si he pa mislili o njem! Da ga ne uboga, temveč se kje potepa.

Kljub temu je vendar ostal.

Potem ga je premotilo dekletce, ki je jokalo. Ozrl se je po njej in obšlo ga je neko zaničevanje.

»Kaj tuliš!« ji je rekel. »Kaj te je strah?«

Dekletce ni odgovorilo, temveč je dušilo jok in si brisalo oči. Gledalo je Vančija, kot bi ga hotelo nečesa prositi.

»Sem pridi k meni,« ji je dejal. »Bova skupaj klečala.«

»Ti pridi k meni,« je odvrnilo.

Vančiju se je zdelo tako prav. Dvignil se je in šel k njej. Spotoma pa se je premislil. Zazdelo se mu je nesmiselno klečati, zlasti, ker ni učiteljice doma.

»Rajši pridi sem,« je dejal. »Bova sedela.« Vsedel se je na oder pri mizi.

Dekletce se dolgo ni upalo, naposled pa je le prišlo in prisedlo k njemu.

»Ne joči,« ji je rekel. »Jaz ne morem tega videti.«

»Ne bom,« mu je obljubilo in se brisalo.

»Ti si Kajca.«

»Ja. — Anina.«

»Jaz sem pa Vanči. — Mi smo prej živeli v mestu, na Hrvaškem. Zdaj sva pa z očetom pri stricu. Moja mati pa je vlačuga. Poleti je bila tu. Da bi šel z njo —.«

»Pa nisi?«

»Ne. — Bog ve, kam bi me odvedla. Pa tega tudi ne verjamem, da bi tisto bila moja mati. Lepa gospa je bila, res lepa. Kdo ve, kaj je hotela z mano. Najbrže bi me rada imela za svojega. Pa jaz sem rajši tu. Zdaj že znam jahati. Drugo jesen ne bom pasel krave, temveč kobili; samo moram se še naučiti splezati na njo. — S komerkoli pa res ne grem po svetu.«

»Z materjo bi pa šel?«

»Bi,« je potrdil, »z njo bi šel.«

»Moja mati, pravijo, je tudi vlačuga,« je povedala Kajca naposled.

»Kakšna pa je tvoja mati?«

»Enkrat ti jo pokažem, da jo boš poznal. Babica je. Vedno kdo pride k nam. Jaz moram potem k sosedovim. Pravijo, da bom jaz tudi taka kot je moja mati.«

»Vlačuga?«

»Ja —. Da že imam fante, pravijo otroci. Pa nimam, prav zares nimam.«

»Jaz še tudi nimam dekleta,« je omenil Vanči. »Kolenkova pride včasih k nam; da bi se igrala. Pff! jaz se že nočem igrati, saj pa nisem več otrok.«

»Jaz bi že lahko imela fante, če bi hotela,« je rekla Kajca. »Pa nočem. Kakšni so pa to — fantje! Vse povedo okoli. Takega, ki bi bil fest, bi pa imela —.«

»Kako se ti pa jaz zdim, Kajca?« je vprašal Vanči, ko je pomislil.

»Ti?« ga je gledala. »Tebe bi imela.«

»Jaz pa tebe, Kajca.«

»Bi?«

»Kadar boš velika, te vzamem za ženo.«

»Res?«

»Prav res.«

»Pokaži, kako me boš imel rad.«

Objel jo je in jo pričel poljubovati. Stiskal jo je močno, sprva, da ji pokaže, kako jo ima rad, potem pa z nekim nagonom. Slonela je ob njem in se ji je zdelo lepo.

»Ljubiva se malo,« ji je rekel.

»Kako?« je vprašala.

»Tako kot se ljubijo stari. Nisi videla nikoli matere?«

»Sem,« je zavlekla.

»In kako se ljubijo?«

»Grdo —.«

»Še midva se tako —.«

»Jezus, ne. Tisto je greh. Tako grdo je —.«

»Kako, grdo —!« je oporekal.

»Je,« je zatrdila. »Jaz sem spala v kotu. Nekdo je prišel k nam. Pa sem se zbudila, samo ganila se nisem. Govorila sta tiho, samo on se je včasih zasmel. Potem je mati pogledala k meni, če spim in me poklicala. Jaz se pa nisem oglasila. Potem sta se vlegla, jaz pa sem poslušala —.«

»Kaj sta pa govorila?«

»Jezus, kako grdo! Drugič ti povem. — Ti ne boš tako govoril, ko boš velik?«

»Ne bom.«

»Potem te bom imela rada.« — —

Čez uro je prišla učiteljica in ju našla skupaj. Kričala je in ju pretepla. Ko ju je nagnala, je dejala, da že pove doma, kaj se je zgodilo.

*

V jeseni je učil stric Vančija spet jahati in splezati na kobilo.

»Jezditi —,« je rekel, »ni nič posebnega; ampak, da prideš sam na hrbet. Doma te že dvignemo gor. Ali na paši ne moreš kar tako. Tako jih pa ne boš gnal domov kot krave. Kobila teče, ti pa ostaneš zadaj.«

Prignal mu je ven Lisko.

»Prijeti se moraš močno za grivo, in ko kobila dvigne glavo, lahko prideš na hrbet.«

Pa kakorkoli sta poizkušala, Vanči je vedno odletel in obležal na tleh.

»Ne bo nič,« je dejal stric in zmajal z glavo.

»Bo —,« je rekel Vanči skoraj obupno.

»Ah —,« je odmajal stric in odgnal kobilo v hlev.

Vanči je bil potr. Torej to, kar je edino rad imel, tega ne sme. Ne bo jahal po cesti, nagajal psom, se držal ponosno pred drugimi; ker ne more. Ne more? Mora, mora!

In tako je včasih po cele ure bil v hlevu in se vadil. Tako je plezal nekaj dni po kobilama, kadar ni bilo doma strica. Celo na Šargo je upal. Potem je dejal nekega dne stricu:

»No, stric, pripeljite mi kobilo iz hleva.«

»Kaj boš s kobilo?«

»No —, privedite jo; katerokoli —.«

Stric ga je pogledal.

»Lej ga no!« Kljub temu je šel in privedel Šargo brez uzde in vajeti, ter jo nagnal po vrtu.

»Zdaj jo pa le ujemi!«

Obstal je na pragu in gledal.

Vanči je šel moško h kobili, jo klical lepo z imenom in jo gladil po vratu, ko je lovila za travo. Prijel se je za grivo močno, da mu ne bi spodletelo, zdaj, ko ga stric gleda. Šarga je dvignila glavo in Vanči se je podrsal po vratu in obsedel na širokem hrbtu.

»Gii!« je klical kobili. »Gii, Šarga!« in jo pognal v tek.

Dvakrat je tekla okoli po vrtu, nato pa jo je Vanči pognal mimo strica v hlev, skočil z nje in jo privezal k jaslim.

Ko je prišel iz hleva, ga je stric prijel pod pazduho in ga dvignil visoko, da sta si gledala iz oči v oči.

»Izvrsten dečko si!«

Tako je Vanči smel s kobilama na pašo. To je bilo zanj novo življenje. Jahaš tako popoldne po cestah, da se prah dviguje za tabo. Ti pa sediš moško na Šargi in si žvižgaš. Ne iščeš prevoza prek po jarkih, temveč jih naženeš, da skačejo prek. Dvakrat morda obležiš na travi, tretjič pa že obsediš na hrbtu in še celo žvižgaš. Jahaš mimo drugih pastirjev, ki pasejo krave, nekje daleč v stran od njih spustiš kobilu, da se paseta, si navežeš vajeti prek ramen kakor trgovci, šligaš s kratkim bičem. Za te se vendar ne spodobi dolgi bič, da bi pokal z njim, kakor delajo drugi, ker ti paseš kobile. Hodiš po polju in vse je tako čudovito. Sam si, daleč so drugi pastirji, pa ti ne greš k njim. Polegaš morda na solncu, ki ni več vroče, gledaš sinje nebo. —

In potem se vračaš, ko solnce zahaja. V diru se vračaš, prehitevaš pastirje s kravami. Morda mečejo za tabo kamenje, pa te zaradi prahu niti ne vidijo. In ti letiš po cesti. Cesta je skoraj neskončna, ravna in široka, kot bi vodila po vsem svetu. — Le škoda, da ne vodi. Jezdil bi in se nikjer ne bi ustavil. Polje, vasi, drevje ob cesti —. Vse je tako čudovito —, tako življenje, taka mladost.

Takrat je bil Vanči komaj v osmem letu —.

Ta otrok. Da — otrok —.

*

Pozimi se je vrnila Ana z dvema otrokoma in ni hotela od hiše, temveč je pričela gospodinjiti in se je kadarkoli kregala. Oče jo je gledal nekaj časa mirno, naposled pa vendarle vprašal:

»Kaj boš tu?«

»Saj sem se vendar sem poročila,« je rekla. »Na dom ste me omožili in imam torej pravico tu biti. Tam me zdaj ne potrebujejo. Oče in mati lahko delata sama. Če so drugi lahko tu, zakaj ne bi bila še jaz.«

Ivan na to ni rekel ničesar. Šele čez čas je dejal:

»Zdaj je nenadoma ne potrebujejo. Ko sem jo pa jaz potreboval, je šla. — Pravico imaš —. Saj vas poznam. Le vse tri pridite domov. Prav, boš vsaj delala. Ampak ne misli, da bi ti kaj dal. Prav zato ne, ker vem, da na to prežiš. Sodruga lačna. Stara te je pregovorila, da si prišla. Tudi staro poznam dobro, babo. Vse bi rada imela. Lačna je kot uš.«

Pa Ana je ostala in delala. Spotikala se je ob vse tri. Vančija je celo pretepala, kadar ni bilo očeta ali pa strica poleg. Tudi jesti mu ni dajala, dasi je svojima kadarkoli namazala kruh.

Vanči je povedal stricu. Ta pa je bil siten in se je obregnil ob njega. Tudi oče se je obregoval.

»Kaj te je bilo treba na svet,« je dejal. »Samo v nadlego si. Crknil bi bil lahko takrat, ko si bil še majhen.«

Oče je čim dalje slabše videl. Na eno oko je že skoraj docela oslepel. Klobuk je nosil globoko nad oči potisnjen, da mu je delal temo. Delati ni mogel in je sedel pri peči. Tudi sicer je postajal iz dneva v dan slabši in je neprestano kašljal.

Ana je čimdalje mogočnejše nastopala. Hrano je pred vsemi zaklepala, celo pred Ivanom.

»Ali je moje ali ni!« je nekoč vzrožil.

»Vaše! Seveda je! Ampak tako ne pridemo nikamor, če bomo samo žrli. Delal pa ne bi nihče!«

Jožko je čutil, da je vsem v nadlogo, nepotreben, da si niti kruha ne more služiti. Nekega dne mu povedo naravnost, naj gre, odkoder je prišel.

To se je tudi zgodilo. Ana je vzrojila nad njim brez razloga:

»Kaj še ne pojdete?«

»Kam?« se je zarežal.

»Odkoder ste prišli. Nihče vas ne potrebuje!«

Da, naj gre! Tak, slep? Kam naj gre? Pa sam bi še kako živel, da ne bi bilo otroka. Nekje bi crknil. Toda, ko ni sam. Otrok je ob njem.

Da, otrok —.

Neke nedelje predpoldne ni šel k maši in tudi otrok je ostal doma. Jožko je sedel pri peči in premišljal. Potem se je dvignil in dejal otroku:

»Napravi se. Dobro se obleci, da te ne bo zeblo. Nogavice in vnuče in škornje. Pa dva suknjiča si obleci. In pojdi in nama prinesi palico.«

»Kam pojdeva?« je vprašal Vanči.

»Po svetu —.«

Vanči dalje ni spraševal. Oblekel se je dobro in je prinesel palico. Tudi oče se je dobro oblekel in stisnil pod suknjič dve beli torbi. Pokrižal je otroka in dejal:

»Bog pomagaj. Pojdiva!«

Zaprl je duri na prikletu in zataknil kljuko v streho, da bi jo domači našli, ko se vrnejo. Potisnil si je klobuk še globlje nad oči, da ga ne bi svetloba pekla. Šel je pomalem za otrokom do kolnika.

Vanči je obstal na zasneženi poti in vprašal:

»Kam?«

»Na levo. Pa pomalem hodi, da te bom videl.«

Opotekal se je za otrokom in kjerkoli zagazil v sneg, da ga je Vanči moral prijeti za roko in mu pokazati na pot.

Zunaj vasi na križpotju sta se ustavila.

Oče si je oddahnil. Nato je privlekel torbi spod suknjiča in si ju obe sil navzkriž na rame. Vanči ga je gledal. Ni mogel razumeti. Tako nosijo vendarle berači. Kljub temu ni spraševal.

»Zdaj mi pa daj palico,« je dejal oče.

Vanči mu jo je dal.

»Ne tako! Na enem koncu jo ti drži, na enem jo bom pa jaz.«

Vanči ga je pogledal v nerazumevanju, naposled pa se mu je zdelo tako prav. Oče je vendar skoraj slep in ne vidi, kje je jarek.

»Po kateri poti greva?« je vprašal Vanči.

»Naravnost naprej. Ko bova pri prvih hišah, mi povej.«

Ko sta prišla v vas, je Vanči opozoril očeta.

»Pelji me notri, do duri,« je dejal oče.

Vanči je odprl vrata na kolnik in vedel očeta do vrat na prikletu. Tam sta se ustavila. Oče se je odkril in pričel moliti na glas. Molil je za teglo in vzdihujoče.

Vanči se je tedaj ozrl po njem. Kakor ga dotedaj še ne bi bil videl. Oče je bil star, slep in zmučen. Obraz njegov je bil ves razoran, osiveli lasje so mu padali zmršeno na čelo. Bil je kakor vsi drugi berači, kar jih je Vanči videl.

Pa naprej ga vse to ni zanimalo. Ogledal si je hišo, verando, ki je bila spredaj. Star nož je tam ležal. Ta nož ga je zamikal. Ozrl se je okoli in ker ni bilo nikjer nikogar, je vtaknil nož v žep.

Potem je nekdo odprl duri. Mlado dekle je prineslo moke v zajemalki, se ozrlo po Jožku, nato mu pa streslo v torbo. Oče se je zahvalil, se pokril in se oprijel palice.

Vanči ga je vedel prek kolnika k drugi hiši. Ženska jima je odrezala kos kruha.

»Kaj hodiš ti okoli, Jožef?« je vprašala, ko ga je prepoznala.

»Nimava kaj jesti.«

»Kaj nisi pri bratu?«

»Tam sem bil, pa ne vidim delati in me ne more hraniti —.«

»Ejš,« je dejala, da ni bilo mogoče sklepati, kaj misli.

Opoldne, ki je bilo kmalu, je oče nekje poprosil za otroka hrane. Tudi sam je dobil, da sta se najedla za silo. Malo sta posedela pri topli peči in se ogrela. Ženske so vpraševale očeta, odkod sta in sploh o vsem. Oče je pravil čudovite stvari. Povedal je, da mu je žena pred letom umrla, on je slep, sirotek — otrok pa je brez matere.

Vse popoldne sta hodila, večerjala sta pri zadnji hiši, prodala gospodinji moko in poprosila za prenočišče. Odvedli so ju v hlev in jima pokazali kup listja. Razprostrla sta staro ponjavo in se vlegla.

»Ne slači se.« je dejal oče, »da ti ne bo mrzlo.« Odel ga je skrbno, da otroka ne bi zeblo.

Vančiju je bilo prav, da se ni slekel, celo kape ni odložil. Prav za prav se mu ni zdelo nič več čudno. Stisnil se je k očetu, da bi se pogrel. Pa zaspati ni mogel takoj. Poslušal je prežvekovanje krav in bogve kaj mislil.

Potem je tiho poklical:

»Oče —.«

»Kaj še ne spiš?«

»Ne.«

»Kaj bi?«

»Ali je naša mati res umrla?«

Oče je že hotel vprašati, kdo mu je to rekel, pa se je spomnil, da je sam tako pravil okoli. Otrok je pač slišal in si zapomnil.

»Prav za prav ni umrla,« je odvrnil oče. »Za naju je umrla, za naju je ni več.«

»Ali je bila tista, ki je prišla takrat k nam?«

»Da, tista. Toda, zdaj spi. Zjutraj zgodaj vstaneva. Do druge vasi je daleč.«

Tako je šlo življenje svojo pot.

Vanči je prehodil z očetom skoraj vso ravnino. Samo včasih se je spomnil na stričev dom, pa je prav tako hitro pozabljal nanj. Nabral si je tako skrivaj čudovite stvari in je barantal zanje z otroki, kadar je nanesla prilika. Vsega itak ni mogel nesti s seboj.

In ko ga je oče nekoč vprašal, kje je nabral vso to ropotijo, je dejal, da jo je našel in otroci so mu jo dali.

Zima pa je minevala in posijalo je solnce.

Bila je pomlad in Vančiju se je zdolgočasilo po stričevem domu. Pa oče ni hotel. To pa je spremenil slučaj. Orožniki so ju ustavili in ju povprašali, če imata dovoljenje za beračenje.

In tako so ju lepega pomladnega dne privedli domov k županu. Očeta so odgnali orožniki s seboj, Vanči pa je moral k stricu.

Popoldne je nenadoma Vanči pozdravil strica.

Ta se je začudil in ga gledal.

»Kod pa ti hodiš? Kje pa je oče?«

»Po svetu sva hodila,« je Vanči odvrnil. »Očeta so orožniki odgnali.«

»Kam so ga odgnali?«

»Odvedli so ga.«

Stric je pomislil, nato pa vprašal:

»Kaj sta pa delala?«

»Prosila sva.«

»Prosila? Kaj?«

»Moko, kruh —. Vse, kar so nama dali. Potem so naju ujeli orožniki in naju prignali k županu. Oče je moral z njimi, jaz pa sem šel k vam.«

Stric je postal in se zamislil. Naposled pa ga je otrok premočil:

»Ali je tetica še vedno pri nas?«

»Tetica?« se je začudil. »Zakaj?« Nato pa je dejal hitro, kakor bi še spomnil nečesa:

»Ne, ni je več. Sam sem spet.«

Potem je bila prava pomlad. Prinesla je obilo dela. Jožef se je vrnil po nekaj dneh iz ječe, pa za delo ni bil. In zaradi tega se je neprestano prepiral z Ivanom. Slednji je godrnjal, kaj ga je spet prineslo. Pa Jožef ni molčal, temveč je prav srdito odgovarjal: da ima pravico, da mu niso dali toliko kot bi morali. In tako sta se vedno prepirala.

Vse življenje si delal po samostanu; naj bi te še zdaj hranili, ko si slep. — Potem se pa še oženi! Tak berač, pa se ženi in še otroka ima. Le kaj boš z njim? Hlapec bo, hlapec, razumeš!«

Na Vančija se Ivan prav za prav ni jezil. Ne! Otrok je bil za vse poraben in je lepo doraščal. Pasel je zvesto, pomagal pri delu. Lahko si ga odposlal, da se je sam peljal s koli na polje in vse lepo opravil, kar si mu naročil. Lepo je, če imaš takega otroka!

Ko sta orala, ga je Ivan postavil k plugu.

»Uči se, da boš vedel, kako gre.«

Plug pa ga je vrgel v brazdo. Zato je moral h kobilam, da bi jih gonil.

»Šarga mora iti vedno po brazdi.«

Tako je Vanči hodil ob kobilah. V rokah je držal vajeti in bič na dolgem toporišču. Vajeti pa so bile težke in so ga roke bolele. Kljub temu ni rekel, da ne more. Bog ne daj! Kaj bi si pa stric mislil. Cmufkal je z ustmi kobilam in jih priganjal: »Gii!« kakor je to slišal delati starejše ljudi.

Okoli po polju je bila pomlad, prava resnična pomlad. Solnce greje prijetno, zrak je svež, cvrčanje ptic in drugih stvari, hodiš po mehki prsti, črne brazde se lupijo za plugom, vrane in pastiričice pobirajo črve.

Povsod po njivah delajo ljudje, slišiš, kako priganjajo živino, kako se ženske kričaje razgovarjajo in si imajo sila mnogo povedati. Otroci, zaviti v prte na vratnicah, kričijo, ker jih matere nimajo časa napajati. Takí otroci kot Vanči posedajo poleg njih in komaj upajo prijeti za motiko, da starši lahko ugotovijo:

»Na levo bo —.«

Pri Vančiju pa ni tako. On dela in mu je vroče. Če kdo pride mimo po kolniku, ko se obračata na vratnicah, se ustavi in prinese »dober dan« in nato vpraša Ivana:

»Ali ni ta fant Jožkov sin?«

»Jožkov je,« potrdi Ivan.

»Viš ga,« priznava oni, »kako zna delati. Pomoč ti raste, Ivan. Kmalu bo on plužil in boš ti gonil.«

»Da bi le kmalu dorastel,« odvrne Ivan.

To je Vančija zrijalo in še bolj moško je hodil in klical včasih: »Gii!«
Opoldne pa sta se vračala. Sedela sta spredaj na deski. Vajeti je držal Vanči, dočim je stric lagodno kadil in pripovedoval nekaj Vančiju, kot bi imel ob sebi starega človeka, ne pa otroka.

Vanči je moral spet v šolo.

Že tretje leto je hodil v isti razred. Učiteljica mu je rekla, da ga ne bo učila posebej, ker ni samo zanj nastavljena. Če bo znal, prav, bo šel v jesen naprej. Čas bi že bil, tudi zanj. Pa to njega ni mnogo zanimalo. Našel je spet Kajco. Pa ona se je že pomaknila za en oddelek naprej, vendar je bila še v istem razredu.

Pa v šoli ga ni upala ogovoriti, le močno je včasih zardela. Gledala je ljubosumno, kako moško hodi, kako govori zaničljivo z vsemi in sploh noče imeti prijatelja. Barantal je s fanti iz višjih razredov za stvari, ki jih je prinesel s seboj s potovanja. Lepe nože je razkazoval, s koščenimi ročaji, ne pa lesene pipece. In če mu je kdo kaj pokazal, je mrdnil zaničljivo z obrazom: češ, kaj pa je to takega.

S Kajco pa je vendarle hotel govoriti. Pa v šoli ni mogel. Lahko bi kdo takoj kaj rekel.

Nekega popoldneva je poprosil učiteljico, če bi jutri lahko ostal doma.

»Kaj pa bo?« je vprašala učiteljica.

»Orat pojdeva s stricem.«

»Ti—? Kako boš ti oral!«

»Jaz gonim kobile, stric pa plužijo.«

»Pojdi v klop!« ga je nagnala.

Vanči se je obotavljal.

»Res orje,« se je nenadoma dvignila Kajca. »Jaz sem ga videla, ko se je sam peljal.«

»Ti —?« jo je učiteljica pogledala. »Prava se je oglasila. Že vem, kako je —.«

Kajca je zardela in se ni upala ozreti nikamor. Sram jo je bilo, da se je tako izdala in lahko ves razred kaj misli o njej.

Drugega dne pa vendar Vančija ni bilo v šolo.

Naposled je le prišel s Kajco skupaj po nekaj dneh.

»Dolgo te ni bilo,« je dejala.

»Dolgo? To ni tako dolgo. Tri mesece. Z očetom sva hodila okoli, po svetu.«

»Ljudje pravijo, da sta beračila —.«

»Beračila?« je zategnil Vanči. »Oče je res prosil, a jaz sem ga samo vodil za palico.«

»Pa ti ne boš berač?«

»Jaz?« je dejal zaničljivo. »Nikoli. Ko bom velik, bom delal. Služit pojdem, pa v tak kraj, kjer imajo kobile. Pojdi, pokažem ti, kaj sem vse prinesel.«

Vedel jo je v gozd za hišo, kjer je počakala za grmom. On pa je tekel in se čez čas vrnil z ropotijo.

»Viš, to-le so noži. Še več sem jih imel, pa sem jih že prodal. To-le so pa igračke. Kaj misliš, za koga sem jih prinesel?«

Gledala ga je.

»Zate vendar,« je pohitel.

»Jezus! Take stvari —! Le kje si jih dobil?«

»Dobil sem jih.«

(Konec prihodnjič.)

IZ DNEVNIKA

JOSIP VIDMAR

II

Pred tedni je Narodno gledališče v Ljubljani uprizorilo Bernarda Shawa »Zdravnika na razpotju«. Misli, zaradi katerih je Shaw sestavil to dramo, je prav za prav več, zato ni prav enotna. Vrh tega se mi zdi igra v osnovni situaciji prisiljena, v vsem ostalem pa samo spretno sestavljena. Tak je tudi drugi osrednji značaj nepoštenega, a genijalnega umetnika, ki spravi »zdravnika na razpotje«. B. Shaw je umen pisatelj, ki pozna življenje in ki ve, kaj hoče. To drugo ve morda le predobro. V tej drami bi rad med drugim pokazal tudi to, da človek ni tako preprost stvar, kakor se zdi angleškimi in vsem drugim moralistom, in opiše osebnost svojega slikarja tako, da je pokazan kot moralno nepolno vreden ali celo kot amoralen, hkratu pa vendarle kot človeško znamenit pojav. Ker pa mu je ta namen prevažen, pretirava glede na nekatere poteze v slikarjevem značaju tako, da dela nekoliko mučen vtis sestavljene in skrpane figure.

Ta Shawov slikar me sicer umetniško ni prepričal, ali predramil je v meni neko misel in lep literarni spomin. Premišljal sem o njegovi problematičnosti, v kateri vidim značilnost današnje literature, in sem se spomnil drugega za drugim dveh literarnih značajev, ki sta v rodu z njim. Prvi je simpatični in pošteni nepridiprav Frank iz »Obrti gospe Warrenove«, drame istega avtorja. Toda Frank ni v drami posebno važen in njegova usoda ni tako izrazita, da bi se mogla v nji izčrpati problematika take človečnosti. Zato me je misel vedla naprej h kapetanu Dancyju, v Galsworthyjevo dramo z neprevedljivim naslovom »Loyalities«, ki so ga Nemci prevedli z »Družbo«, dočim pomeni angleška beseda nekaj sorodnega družabni solidarnosti. V tem delu sem nekoč zaslutil vso težavnost moralnega vprašanja pri tako imenovanih problematičnih značajih.

Z dramo sem se seznanil pred leti v dunajskem josefstadtskem Reinhardtovem gledališču. Galsworthyja sem takrat poznal le nekoliko in sem šel v Josefstadt bolj zaradi Reinhardtovega gledališča nego zavoljo drame, ki so jo igrali. Gledališka radovednost pa mi je bila tokrat tudi literarno dobro poplačana. Prebil sem prelep večer. Življenje, ki sem ga gledal, me je zaposlilo in obogatilo kakor redko kako štivo. Živo se spominjam, kako sem razburjeno hitel prijatelju in sebi pojasnjevati svojo neobičajno prevzetost, ko sva po predstavi krenila navzdol poti Ringu ter se utaborila v kavarni. Toda do jasnosti v sprejetem sem prišel le s težavo. Kesneje sta življenje in literatura potrdila in okrepila moj tedanji vtis in Shawov slikar mi ga je zopet priklical v spomin.

Galsworthyjeva drama o poginu kapetana Dancyja je napeta kakor detektivski roman. Članu gentlemanske družbe, ki je v gosteh na podeželskem gradu, ukrade nekdo tisoč funtov. Okradeni je mladi, bogati Jud De Levis, ki je zaradi skoraj neopaznih družabnih nepopolnosti očitno nekak neenako upoštevan član te odlične družbe. Tako tudi v tem primeru na osnovi rahlih in nezanesljivih indicij osumi kapetana Dancyja, ki je resnično ukradel njegov denar. Obdolžitev pade v prvem dejanju, ostali dve kažeta, kako pride navzlic odporu družbe do tožbe med

De Levisom in Dancyjem in do dokaza. Kapetan poravnal svoj račun s samomorom.

Po tej navedbi vsebine ne bi bila drama kajpada nič drugega nego detektivska zgodba in kapetan nič drugega nego tat. V življenju pa stvari niso tako preproste. Podoba tega tatu se dokaj spremeni, že če spoznamo vnanje okoliščine njegovega dejanja: Dancy se je pred nedavnim poročil; živi v skromnih razmerah, oče njegove prejšnje drage zahteva od njega odškodnino, ki jo kapetan obljubi, a je ne more dati. Boji se, da bo stvar prišla do njegove mlade žene, ki jo ljubi in ki bi jo to hudo prizadelo. Kaj tedaj storiti? Pred meseci ali pred letom dni je prodal De Levisu za bagatelno ceno konja, ki ga je smatral za nepolnokrvno žival. Konj se je razvil v znamenitega dirkača in prav danes ga je De Levis prodal za tisoč funtov, ki jih nosi pri sebi. In zdaj se mu ta Jud tako nesramno posmehuje čez mizo. To mu je treba poplačati in denar je prav za prav toliko moj, kakor njegov, si misli kapetan pred odločitvijo.

Ali vse to so samo vnanji nagibi. K njim je treba prišteti globlje in usodnejše stvari. Kapetan Dancy je zagoneten značaj. Nihče ga ne pozna do kraja, niti ljudje, ki so rastle ž njim. Redkobeseden je, zaprt, vase zamišljen, nepreračunljiv človek naglih in nepričakovanih odločitev. V svetovni vojni je bil izvrsten vojak, drzen in junaški. Zdaj je njegova svojevrstna, samovoljna narava, ki živi za bliskovito odločnost in za tveganje, potisnjena v mirno življenje, v katerem se mu zdi, da se mora zadušiti. Kajti osnovna svojstva njegove narave leže neizrabljena in njihove nevarne energije se kopičijo. Navedene okoliščine, ta siloviti in naraščajoči notranji vzgon in nenadna prilika, polna mamljive tvegavnosti, in odločilno dejanje je storjeno.

Kajti tatvino je treba izvršiti na poseben način. Preden leže De Levis spat, se gre kopat. To je pravi trenutek. Dancy mu je sosed. De Levis je sobo zaklenil. Če hoče kapetan do denarja, ki ga je De Levis pustil ali v obleki ali pod blazino, mora v veliki višini preskočiti s svojega balkona dokaj daleč na De Levisovega in zopet nazaj, kar je v deževnem vremenu dvakrat tvegano in sicer pred vsem čisto fizično, nato šele družabno in kazensko. In prav v tem je za Dancyja poglobitveni čar in nagib pri zločinu. »Ta dva skoka nista bila slaba. Nobena stvar na fronti mi ni tako prevzela živcev« — se izpove pred smrtjo svoji ženi. »Tisti večer je bil užitek.« Bil je več nego užitek, bil je nemara dolgo pričakovana sprostitev nakopičenih energij.

Kapetanova oseba in usoda sta resnično pretresljivi. Imel sem občutek, da sem se seznanil z življenjem redkega, neobičajno rasnega in neznanjsko samostojnega ter samosvojega človeka, ki mora tako tragično končati, ker je postavljen v docela neprimerne razmere in ker je na dnu svoje bitnosti asocijalen. Zdel se mi je kakor plemenita divja mačka, zaprta v tesno kletko. Gotovo, njegovo dejanje je bilo tatvina in prikrivanje tatvine je bilo laž, ali v njegovi osebnosti so vendarle snovale in prevladovalle redke in žlahtne človeške lastnosti in prav te so ga pogonale v usodno dejanje. To je samo nesrečen, morda nevaren človek, prenašel morebiti, premalo brzdan in nepremišljen, toda človeku svoje vrste bi najbrže nikdar ne storil, kar je storil De Levisu, katerega ni mogel spoštovati. Tajil je svoj čin iz nujnosti in iz ponosa. In ta njegov ponos je čudovit. Neko naravno dostojanstvo je v njem, ki celo v krivdi prepričuje, da je upravičeno. In kako lep, elementarno čist in pošten je

navzlic oni neiskrenosti njegov odnos do žene! In naposled najvažnejše: Dancy je poravnal svoj dolg z življenjem, kar je storil ponosno in junaško, brez ponižnosti in ponižanja. Opral je svojo krivdo vzravnal, samoza-vesten in samsvoj, kakor je živel in grešil.

Grešil. Gotovo, tatvina je greh. Ali vendar: ali je Dancyjeva tatvina podla? Ali je umazana? Ali je grda? Njegov nepreračunljivi značaj in okoliščine jo delajo kvečjemu nelepo, za nepoučenega nepojmljivo, nekako brezumno lahko miselno. In če še premislim to brezumno lahko miselnost, je ne morem pojmovati drugače nego kot nekako nujno spro-stitutev njegove rasne in skoraj čisto v instinktivnem svetu dremajoče narave, ki skriva v sebi prvobitne nevarnosti kakor ekvatorski pragozd. Ali je sploh mogoče, da ne bi iz te duše, ki je tako malo sorodna civiliziranemu svetu, kedaj planilo kaj čisto nepričakovanega? Na vojski je druga stvar. To je bil pravi kraj za tega človeka. V urejenem življenju pa je to, kar je storil, morda najmanjše zlo, ki bi ga lahko povzročila in ki ga je morala storiti nevarna narava tega moža s »poudarjenimi ličnicami«. Moralo je biti. Kje je tedaj krivda, greh?

Ko sem tako premišljal tisti večer, sem globoko začutil resničnost besedi starega poštenjaka, Dancyjevega advokata, ki pravi po razkritju: »Človeška narava nima dna.« Zdelo se mi je, da se sklanjam nad tisto nepopisno ostrino, ki loči dobro od zlega, krivdo in zaslugo od nujnega ter usodnega in svobodno voljo od fatuma. Razgledoval sem se po teh globinah človeške biti in navdajalo me je tiho in polno veselje zaradi velikih in novih zakonitosti, ki so se mi razkrivale. Človek mi je postal razumljivejši, skrivnostnejši in dražji.

To veliko čustvo se je družilo z nekim manjšim, a zelo živim občutkom. Oziral sem se po literaturi prejšnjih časov, kje bi se obravnavala kaka podobna osebnost in bi se osvetljeval podoben нравni zakon. Spomnil sem se častnika Dolohova, ki ga črta Tolstoj v »Vojni in miru« in Dmitrija Karamazova, ki sta oba nekoliko sorodna Dancyju. Ali prvi je Tolstemu stranska in docela negativna oseba, in Mitja je navzlic vsemu le ustvarjen v zagovor stare morale. Dancy je kot zločinec glavni junak in sicer junak, s katerim moraš sočustvovati in biti zanj v strahu. Pri Galsworthyju je problematična osebnost določeneje in pogumneje pomaknjena v središče in je obravnavana docela amoravno, docela samo znanstveno in stvarno, docela samo umetniško in stvarniško. Galsworthy je ne priznava in ne odklanja, ne opravičuje svojega junaka in ne obtožuje; prikazuje ga, ustvaril ga je.

V tem načinu, ki je posebno očiten pri tej moralno kočljivi osebnosti, sem čutil in čutim tudi zdaj nekaj izrazito sodobnega, nekaj, kar je nadvse značilno prav za naš čas in sicer značilno v dvojnem smislu: v moralnem in umetniškem. Naloga našega časa je z vso umetniško nepristranostjo in stvarnostjo obravnavati tudi problematične in negativne človeške pojave. Tega časa moralno poslanstvo, ki sem ga spoznal v Galsworthyjevi drami, pa vidim prav v osvetljevanju tako kompliciranih in morda nekoliko usodno prizadetih človečnosti, kakor je Dancy, in kakršne je prejšnja morala kratko malo obsojala ali pa jih sploh ni hotela opaziti. To osvetljevanje bo razbistrilo moralni instinkt in bo morda tako ali drugače pripravilo tla novi etični resnici, ki je potrebna in ki mora priti. Tako sem se prav ob »Družbi« in kapetanu Dancyju zavedel zahtev in dolžnosti svojega časa in nič se ne čudim, da sem tisti večer, ki

mi je na tako sodoben način odprl nove vpoglede v globine življenja in v velike zakonitosti časa, v katerem živim, da sem tisti večer preživel, kakor da me nosi vihar in se mi pred očmi razgrinjajo dežele in morja.

Ko se zdaj pri »Zdravniku na razpotju« spominjam tega literarnega doživljaja, se mi vsiljuje še vzporeditev Galsworthyja in Shawa, kakor se kažeta v teh dveh delih, o katerih govorim. Če se povprašam, zakaj sta pisatelja napisala vsak svoje delo, kaj ju je vodilo pri njunem oblikovanju, si boš odgovoril nekako takole: Shawa vodi pri delu hotenje, nekaj dopovedati, dokazati in se nečemu posmehovati, Galsworthy hoče predstavljati, prikazovati. S celoto svojega dela pravi Shaw: resnica je taka in taka. Galsworthy govori: pogledjte, takole je življenje. Shaw govori iz prepričanja, zato prepričuje; Galsworthy govori iz očaranja, zato prevzame. In vendar odkriva njegovo stvarno pokazano življenje veliko resnico. Shaw često zaradi resnice nasiljuje in potvarja življenje in občutek o tej potvorbi drami sum celo zoper resnico samo. Ne glede na moč in veličino obeh osebnosti vidim v Shawovem osnovnem prijemu kretnjo ideologa, v Galsworthyjevem kretnjo magika-umetnika.

GOSPA Z MORJA

(IMPRESIJE IZ BENETK)

MIRKO JAVORNIK

Noč je bila težka in neprijetna, a jutro se je čisto mirno in tiho razlilo čez tuje morje, ki je kakor zelene spomladanske trave. Bledi obrazi vznikajo na krov in človek je vesel, ko zopet zre mirno črto obzorja, ki se zdaj, ko je morje spet mirno, več ne dviga nad ograjo ladje in ne izginja spet pod masivnimi ploskvami železnih bokov. Ladja se je s kljunom namerila naravnost v obzorje; v tisti smeri nekje morajo ležati Benetke, ki se jim bližamo.

Na severu rase iz morja jutranja megla in iz megle planine. Samo vrhovi. Vznožje in ravan od obrežja do njega je še za krivino zemlje, za obzorjem. Gledamo samo robove, vsak po svoje. Nekaterim je domače pri srcu, drugim tuje, tretjim je vseeno. Čas za gledanje je pa vsem enako odmerjen: v pol ure se pririje gora iz komaj zaznatnih obrisov do največje bližine in jasnosti in se spet zavije v meglo.

Kdor količkaj more stati na nogah, je na krovu. Tu je sonce in dan, tam spodaj v polmraku je preveč spominov na ponočni vihar, ki je tudi tu zgoraj predmet vseh razgovorov. Kamor se obrnete, ne čujete drugega kot povesti o viharju. Vsakdo bi rad poudaril svoje junaško trpljenje ponoči, a obrazi izdajajo, koliko je kdo vzdržal. Kdor pa je ponoči bil na krovu, ve svoje.

Sicer je bilo ponoči hudo, a vendar je vihar kljub vsemu le nekaj redkega in dragocenega. Poleg železniških nesreč in žeparskih presečenj edina nepredvidenost v modernem potovanju, edina zanimivost, ki ni podčrtana v Baedekerju in poudarjena s tremi zvezdicami kot stare umetnine ali dober konjak.

Sinoči sem dolgo stal na premcu ladje in se mi je zdelo lepo. Obzorje je bilo izginilo, da je bilo morje z nehom ena sama grozljiva tema. Va-

lovi so tulili — do zdaj sem mislil, da jim to lastnost podtikajo zgolj poetje — in vsa črna, velika plan, ki je že zdavnaj požrla sonce, je bila kakor silno, kipeče, divjajoče prepletanje in pregnetanje skrivnosti. Veter se je zaganjal med vrvmi čez krov, gori v jamboru se je moralo nekaj odtrgati in je mrzlično plesketalo ob les, signalne svetilke so v strahu mežikavo pobliskavale. Ples se je vprav dobro pričenal, ko so drsele zadnje luči neke obale v daljavi mimo nas v temo.

Spodaj v uniformirani, brezdomni, brezprostorni mednarodnosti salona so se v pšenično rumenkastem soju elektrike zibali prestrašeni obrazi, da se je človeku čudno zdelo, kaj naj bi ta potvorjeni svet prav za prav iskal tu na morju. Spodaj je bilo še bolj zadušno in tesno kot pod nizkimi oblaki na krovu. Nihče si skoraj ni upal govoriti in tudi menda misliti ne. Zgovorna miss, pred katero nemška vandrovec ves dan nista imela miru, ker sta ji nič hudega sluteč izdala zapeljivo skrivnost, da znata angleški, je izginila v polteman kot v zakritemu oknu in trgala čipke na robcu, prav blizu hysterije. Dami iz Budapeste z neizgovorljivimi imeni sta skoraj do polovice upadli v svoji razsežnosti in v ljubeznostih, ki sta jih nama izkazovali čez dan, prav tako. Od množice skrbi, ki so jima preletavale obraze, sta izražali samo eno, najbolj brezmiselno: da ne bi ostali lačni. Moški so se bili porazgubili, nemški vandrovec so ležali po kotih na svojih telečnjakih in mrmrali mehko melodijo »Zu Straßburg auf der Brück!« ali nekaj takega. Nikomur se ni ljubilo govoriti, čeprav nas je ta tesnoba močno zbliževala, zato sem spet planil nazaj na krov; na sredi v nekem kotu sem našel skrito klop. Zaril sem se v odejo in legel in mislil na Benetke, o katerih se mi ni mogla oblikovati v glavi nikaka slika, dasi sem si želel in mislil, da bi bilo pač lepše in prijetnejše gledati gondole in vence luči. Vihar je preganjal misli, čeprav bi se bil rad docela predal opoju gospe z morja — ne vem, kako da se mi je takoj vrinila ta oznaka za mesto na morju. Nad menoj ni bilo dosti neba, prav po sredi so se bili oblaki raztrgali, redke, bleščeče zvezde so za čas posijale na temno vrvenje, rjojenje, skozi katero se je tepla drobna, šibka ladja. Bil sem sam, čudno sam. Vse je bilo daleč, da še misli niso mogle, kamor bi morda hotele. Za hip me je prevzelo čustvo, čemu se pač klatim po svetu, potem ga je izpodrinil nepremagljiv strah pred pogrezajočim se zibanjem. Včasih sem čutil, kako je brizgnila čez me pena, ki so jo vrgli valovi, kadar so se prav divje zapodili čez krov. Potem se je vse spredlo v zmeden sen: piš, žvižganje, tuljenje valov, redke zvezde, samotna luč na jamboru in trudne misli.

Zdaj pa je spet jutro in vse je drugačno kot ponoči, kot da se je veselo prerodilo in le v duhu se človek tako točno spominja vsega, da ga zajame in se za dolgo potopi v drobno razmišljanje. Vse se zdi, kot uvod k velikemu jutru, ki ga pričakujemo in tako smo zaverovani v to, da se pozabimo uro dolgo ozreti na obzorje in tako nas po dolgem času prvi pogled preseneti.

Zakaj nenadoma, ko se ozremo naprej, vidimo da zelenijo po obzorju iz morja drevesa, kakor da jih je tačas kdo neopazno vrgel tja. Dolge ozke proge lagun pogledujejo od vseh strani čez gladino. Gora ni nikjer več, obzorje se izgublja v megli. Pred sabo vidimo na desni otok, ki dobiva vse bolj izrazite oblike naselja. Še malo se razgledujemo in že se zardečijo, zarumenijo, zabelijo, zamodrijo vile, hoteli in brezkončne vrste progastih kabin po obali. To je Lido, največje kopališče v Evropi, ena

izmed odločilnih poletnih alternativ denarnega sveta, ki so: Ostende Biarritz, Nica, Deauville, Lido. Med njim in med ostalimi otoki na levi je širok preliv, vodeč v široki kanal, ki spremlja Benetke od začetka do konca. Za ustjem preliva se že kažejo dolge vrste in rahlo stopnjevane črte nazobčanih streh Benetk.

Plujemo blizu otoka in razločimo vse: zavese so še spuščene, na terasah so stoli povezneni na mize, od strebrov vise potrgani vencji vinske trte. Vse je kakor ostanek izvenelega praznika. Mimo se pomikajo hoteli, parki, vile, peščenjave. Vsi smo se zagnali na to stran k ograji in hrepeneče strmimo na kopno in bi radi vse razločili, iz Baedekerja ali iz pripovedovanj večih sopotnikov.

Na nekem koščku proste obale sedi bleda dama v pijami, na nekem balkonu hotela Royal, ki je kakor palača kalifov s svojimi grabotno zavitim obokovjem, opravlja nekdo jutranjo gimnastiko. Morda je nemški filmski zvezdnik ali angleški lord, kar ni važno. Polprazni tramvaji drve kakor mehanične igrače. Po Via Vittorio Emanuele se odpirajo prvi bazarji, napeljuje svetlobnih reklam ob pristanišču so dolgočasne in prozaične, ko jim človek vidi prav do dna. Barve so medle, zaspane, najbrž manjka ljudi. Drevje se nahaja skoraj v premih črtah.

Edino oglasne deske, ki vpijejo v morje o vermuthu Cora, o čokoladi Talmone, o Olio Sasso, o umetniških razstavah ter ne vem o kateri žitni bitki g. Mussolinija, so sveže in vedno enako jasne. So oznaka Lida in vseh letovišč: mesta, ki žive od reklame in od tujstva. Prav tako je oznaka vsa tista dolga vrsta: Palace Hôtel, Hôtel Excelsior, Europa, Hôtel Lido, Grand Hôtel, Hôtel Luxor. Tujski promet in umetno ustvarjani čar razpoloženj kjerkoli: ali na terasah ali po kopališčih v Stabilimento Grandi Bagni — velikih kopaliških napravah karteliranih družb — ali pod palmovimi zatišji ob sladoledu in mandolinah, v obalnih barih in v parkih, v beneških nočeh in spretno aranžiranih izletih z motornimi jadrnicami — ves ta čar je izginil. Mesto je mrtvo in te hipe kaže pravi obraz. Na prelivu med Lidom in med celino še ni ugasnil svetilnik, rdeča luč utriplje v odmerjenih presledkih na vse štiri strani. Polagoma plujemo skozi preliv v kanal.

Onstran njega leži mesto na morju — Benetke v zaspani jutranji barvenosti, ki jo razostruje dim in izparine prebujajočih se bivališč.

Historični predsodki, sugestije in pričakovanja izginjajo, zjutraj ni prostora zanje. Mesto leži pred menoj, kot da nič ne vem o njem, kakor slika začasnega, pravljičnega maja. Narahlo nazobčana, v celoti mirno tekoča črta zgradb teče čez pot človekovega obzorja. Smo še toliko daleč, da ni mogoče ločiti posameznosti, da sestavine ne dobivajo še točnih oblik in barv. Ni videti ne Svetega Marka, središča Benetk, ne Rialta, ne gondol. Na levi so vidne kupole z otoka San Giorgio ter stolpi pri Santa Maria della Salute kakor da plavajo na morju.

To je prvo doživetje Benetk — gospe z morja. Preprosto doživetje brez obličja, h kateremu spada še zeleno morje, vzporedno z obzorjem tekoči oblaki in ribiški čolni s pobešenimi križastimi in opekasto rdečimi jadri: čožoti so, ki se vračajo z lova ali pa rinejo na morje na vse strani: do Gradeža, do Devina in dalje na jug. Motornice vojne mornarice z bašaško brzino razrivajo valove in lete čez gladino napol izven vode kakor čudne smešne ribe.

Naduto mrk pilot je splezal na ladjo in jo vodi proti pristajališču s petinsko polno brzino. Iz gneče stolpov ni čuti jutranjega zvonjenja, duši ga grmenje hidroavionov, ki se kakor za šalo dvigajo in pristajajo pred hangarji, v enem od mnogih stranskih rokavov, ki se cepijo od glavnega kanala.

Zaliv se zožuje v kanal in morje v njem je umazano rumeno. Iz njega moli sto in sto stebrov, količev, hlodov, brun, tramov, stebričev, pilotov, boj, svetilk ter najčudnejših znamenj, ki vse kažejo eno samo, ozko, pravo pot v pristan.

Črni prozaični žerjavi med otokom Svete Helene, ki je sama del mesta na skrajni desnici in Benetkami, se stiskajo ob neskončno vrsto starih polomljenih, umazanih hiš, večinoma v vseh odtenkih rdeče barve. Vse je starinsko in davno in kljub različnosti enolično mimo parka, ki obkroža paviljon za mednarodne razstave moderne umetnosti (Biennale). Paviljona ni videti, naznačujeta ga na morje bar in dancing kot nezogibna priveska moderne umetnosti. Nekoč kričeči, a zdaj že obledeli, v splošnem pa dokaj starinsko umerjeni plakati vabijo na 17. lansko razstavo.

Od tu se slika ne izpremeni vse do Rive degli Schiavoni in do Svetega Marka, kamor ni jako daleč.

V kanalu se pričinja življenje. Zastrmim ob prvih gondolah, ki so prav take, kot so morale biti nekdaj: črne, sloke, zagonetne kakor dame iz dobe Signorie; pozlačeni kljuni, podobni ročajem čudnih glasil so dostikrat edini okras. Sloke, zagorele postave se nagibljejo globoko za vesli, ki se vrte v držajih, podobnih človeški roki. Gondole prebrzevajo motornice vseh hotelov in vseh vrst, vaporini se s hruščem in tramvajskim cingljanjem pode sem in tja po svoji cikcakasti poti od postajališča do postajališča kakor zamazani fakini. Čakalnice za ta vodni tramvaj so kar na vodi in se poetično gibljejo.

Šele pri Svetem Marku se mi zdi, da smo zares v Benetkah in hočejo mi zrasti spomini z razglednice.

Nekdo pokaže Ponte dei Sospiri, Most vzdihljajev, a večina nas ga več ne ujame z očmi ker je tako skromen v svoji sivini in prav nič ne izdaja svojega strašnega slovesa, ko nas zamami že sinjkasti marmor zapletenega beneško gotskega stebričja v obokih in galerijah doževe palače.

Z Rive degli Schiavoni padajo tri široke marmorne stopnice v morje. Po teh je bila Serenissima — gospa z morja — vedno v neločljivi zvezi z morjem, po teh je stopal dož vsako leto, ko se je peljal na morje potapljat zlati prstan v znamenje večne poroke z morjem, tu so se ustavljale galeje s plenom iz Vzhoda, tu so ujetniki s kvarnerskih obal prvič sklonili tilnik pod marmorno težo suženjstva, ki je velo na morje izmed levjih kril na obeh dožnih granitnih stebrih na Piazzetti. Riva degli Schiavoni je pa poleg tega še prvo priznanje barbarstva onkraj morja, priznanje edinega, čemur se je Serenissima previdno klanjala — priznanje sile.

Pod oboki, v marmorni senci je zdaj prazno, dolge kamenite klopi se svetijo v odbleskih luči, ki pada s trga in gladki del stene, kolikor ga ostaja še nad obema redovoma kolonad, rdeče žari v zgodnjem, poševnem soncu.

Povsod prevladuje vodoravnost črt, vsa skladna z morjem in nizkim nebom. Marmornato okrasje se v daljavi zлива v dolge, ozke in široke bele

proge; kupole Markove cerkve zableste v vijoličastem soju, velike pločadi trga so kakor polita preproga. Campanile in jambori za zastave v Leopardijevih podstavkih so edine navpičnice v tej brezkončni vodoravnosti vsega.

Še Procuratie Nuove — kraljevska palača, ki zapro pogled na trg in potem se spet vse izgubi v brezimnost, rastočo iz gledanja tujca, ki je padel v barviti kraj.

Med Punta della Salute in celino se ognemo Canalu Grande, ki brž zavija na desno, kakor da hoče uiti očem, in brzimo med tuljenjem siren dalje proti pristanišču, ki je na skrajnem levem koncu mesta. Še nekaj palač — starinsko bleščavje bahatih pročelij, barv, neba, vse gladko zavito kakor diplomacija Serenissime, ki jo sledite vsepovsod. Vmes hreščeče hupanje v vseh odtenkih mehaničnih motornih glasbil, ki se surovo odbija od kamenitih, od morja izjedenih pragov ter skruni vso umirajočo celoto.

Potem spet skromne hiše, rumenkaste, zelenkaste, sivkaste, rdečkaste in nedoločljive, vse brez akvarelne živosti, v kateri si slikamo Benetke. To čudno učinkuje po bujni barvitosti in presenetljivem razkošju Markovega trga, kolikor smo ga v bežni vožnji mimo mogli ujeti. Zato človek misli nazaj ali pa gre na drugo stran na Santa Marija della Salute, kjer se pomikajo starinske kočije z razpetimi pisanimi sončniki; v njih se prevažajo najbrž stare Angležinje, ki jih je ptičji gon prignal sem na jug in morda zdaj hrepene po dobrih, domačih sandwichih.

Pristanišče je grdo, umazano, prazno. Dve, tri nerodne galeje dremljejo naslonjene na pomole. Na krovih jedo razcapani mornarji in si vpijejo Bog ve kaj s krova na krov, ter radovedno ogledujejo našo zastavo.

Na obali se zbirajo nosači, in radovedna tolpa, po kanalu se prerivajo gondole. Ladja se še ni ustavila, ko se že skušajo sporazumeti z nami za prevoz.

Sopotniki, ki imajo denar, si nadevajo masko izkušenih poznavalcev in gospodarjev sveta, izstopajo na levi strani ladje v gondole, v sredo romantike in v rahlih sunkih vesel brze proti hotelom. Tako jim ni treba gledati ne mrtvega pristana, ne praznih skladišč, ne samotnih tirov, ne tvorinskih dimnikov tam na obzorju, ki zaključujejo mesto in grade sivo ograjo v sinje nebo. Gondole so pa lične, apartno z zlatom okrašene kakor večerne toalete in ohranjajo iluzijo lepote čisto, neskaljeno od saj, revščine in gladu.

*

S trgom Svetega Marka bi človek označil oficijelne Benetke, kot jih nahajate v Baedekerjih in v rožnatih predstavah vseh romantičnih dam sveta.

A kljub temu je trg Svetega Marka vedno zanimiv. Ne samo v impozantni zaključenosti prostora, ki ga tvorijo na ti strani palače in na eno Markova cerkev in mu daje navpični poudarek stolp pri Sv. Marku, prav tako v raznolikosti sestavin in življenja na njem. Južno ga meje Procuratie Nuove — kraljevska palača, zapadno je Nuova Fabbrica, severno Procuratie Vecchie in njih koncev konec Torre del Orologio, z znamenito uro, mnogokrat kopirano po mnogih rotovžih sveta. V teh palačah so bili

nekdaj uradi Serenissime, zdaj je zgoraj nameščena preteklost — muzeji, večinoma samo za ime, s povprečnimi števili prav tako povprečnih del in šol od antike dalje. Spodaj pa živi sedanost: restavracije, bari, dančingi, kavarne, potniški in turistični uradi počenši z neizogibnim Thos Cook Son's — jazzbandi, bazarji z vsemi mogočnimi beneškimi izdelki, specializirane knjigarne: ena prodaja samo muzikalije, druga samo literarna teoretična dela, tretja spet samo italijanske klasike itd. itd. Tako je vse še dokaj simbolično.

Ozadje in središče trga pa je cerkev Svetega Marka v mozaični barvitosti in razigranosti svojih kupol, pročelja, bahatih levov in razvpitih bronastih konj na pročelju, znamenitih zato, ker jih je Serenissima nekoč ukradla v Bizancu prav tako kot svetinje svojega zaščitnika.

Križev skoraj ni videti, vsi so se umaknili levom in konjem in drugim simbolom gospe z morja tja nazaj, kjer nič drugega ne more biti.

Tisti konji so iz oddaljenosti nerodno zaliti, skoraj prozaični, v pozici konj vseh mogočih vojščakov na spomenikih. A vendar so se vzpeli v prešernosti, kakor da vedo, da vlečejo pozlačeno kvadrigo Serenissime tja na Vzhod.

In tako spadajo v celoto, kakor spadajo vanje nebeške barve v pročelju, ki žari v soncu, kakor da je neki igrajoči se bog zagrabil na morju mavričasto biserje z vrha valov in ga razpršil v prešernosti ob to zverženo zidovje, kupole so kakor petero izbočenih valov, okamenelih v vrhu naleta.

Če zamižim napol, je v opoldanski bleščavi pročelje z vsemi svojimi terasami, stebrišči, loki, balkoni, ograjami, oboki, previjajočim se zidovjem in preskakujočimi se kupolami in simboli kakor ostrmel slap.

Nadzidki, podzidki, prizidki, kamenite klopi v veži, ki so počivališče trudnih, vse spada zraven v to simfonijo, ki si jo je postavila Serenissima.

Ime stavbenika, ki je cerkev gradil, se ni ohranilo. Ostalo je delo in to je hotel beneški ponos, ki je gradil cerkev v svojo slavo.

Sonce žge na trg kot menda nikjer na svetu. Od vsepovsod blešči: z zlata, ki se iskri na pozlačenih osteh in kroglah na pročelju in na bujnih, razigranih oprsijh dam z vsega sveta, posedajočih pod strebriči, rdeče udarja z rdečih prog Campanila, zagonetno iz črnih oči razcapanih beneških otrok, ki polegajo ob zidovih, iz spektralnih lomljenj valov ob Rivi, z zglajenih marmornih in trahitnih plošč, ki pokrivajo trg, iz čaš, od koder se mavričijo cocktails in blodne oči.

Za hip ga včasih zatemni senca golobov, ki se brez povoda plašijo s strehe na streho, dokler ne najdejo miru v nakodranih gubah Markovega pročelja.

Potem je spet vse samo sonce, sonce, sonce.

*

Silno rad gledam ljudi, kjerkoli in kadarkoli in zdi se mi, kakor da oni dajejo obraz mestu bolj kot cerkve, palače, ceste, muzeji, parki, javna stanišča in podobno.

Na trgu Svetega Marka je šlo mimo mene stotisoč obrazov in zdi se mi, kakor da mi je od vse te mase moral ostati od vsakega obraza drobec.

Ljudje in golobje bistveno spadajo na trg.

Ljudje. Bog zna, odkod so zabredli sem. Zmeda obrazov, pogledov, jezikov, oblek, korakov in hrepenenj vas srečuje na tej promenadi narodov, srečujočih se na tem vozlišču sveta.

Angleži flegmatično posedajo po barih, pod Procuratijami in srkajo limonado ali whisky ali coctails, merijo s kratkimi, gotovimi pogledi življenje okrog sebe in vedo, da je vse samo zaradi njih tu. Kadar plačujejo, zro nebrižno vstran, kot da jim vse skupaj ni prav nič mar. Njihove dame pa brze okrog, prevračajo muzeje in love znamenitosti. Nihče in nič ni varno pred njimi in so skrajno neznosne v nerodnih toaletah in naočnikih. Gospodje pa samo sede, sede, kade, pijejo in vedo, da jim je treba samo z očesom treniti in vse jim pade kakor z neba.

Nemci so oblečeni letoviščarsko, predvsem belo, česar si doma nikdar ne morejo privoščiti, z vsemi turističnimi naveski. Aparate so skrbno zaprli v torbe, saj je noč. Preskopi so, da bi šli v bare, zato rajši posedajo na oddaljenejših sedežih pred kavarnami, kamor težko zabrede kak pikolo. Ljubosumno pazijo na svoje platnene čevlje. Dame skrbno iščejo v obrazih mož znamenja slabe prebave ali kakih nevarnih simpatij. Nosijo svilene srajce in nogavice in pri vsaki priliki vzdikajo: »Wunderbar«, da ne veš, kaj mislijo, bar ali kako drugo lepoto. Gospodične se drže lepo staršev, ker večinoma niso lepe in so silno rade vzhičene.

Čehi se drže med ljudmi, ob podstavkih jamborov in kjerkoli. Radi bi zastoj vse videli in nosijo demonstrativno češko blago in plašijo golobe s čudno govorico ter so prepričani, da vsakdo razume češko. Domačini jih spoštujejo, ker ne štedijo pri napitnini. Na trgu svetega Marka vztrajajo pozno v noč in podnevi je vse njihovo, da ne veste, kdaj hodijo obedovat.

To so trije tipi potujoče, denarne Evrope, ki se bratijo zvečer po ploščadah okrog Svetega Marka. Vmes se potikajo osamljeni severnjaki, nemški Wandervogli strme z nemladostno resnostjo v ta vrvež in mislijo na lanene lase svojih dragih kje ob Labi.

Eksotične tipe — ameriške milijarderje, filmske igralkе, indijske prince je mogoče najti le bolj na Lidu; v mestu jih ujamate kvečjemu v hallu »Grand hotela« pri Sv. Marku.

To je vrhnji element.

Po klopeh pa posedajo beneški ribiči z ženami in hčérami kot so posedali za časov Serenissime in gledajo, gledajo. Vso to večno spremenljivo nespremenljivost. Vse te ptice selivke, ki so jih neznana hrepenenja prignala v zelenkasto sinjino beneške noči.

Na njih je vse pristno: beda, dim iz šeliskih pip, črne mantilje njih žena, ki zakrivajo raztrgane bluže, pristne so črne oči in mlečna lica njihovih hčér, ki se ponujajo mimoidočim, kakor so pristne gondole, ki se šepetaje pozibavajo v zlatih odsevih vzdolž Rive, kakor zidovi in zlate strehe in stebri, kakor je pristen tlak in golobji odpadki na njem.

Vse drugo je samo slučajnost val čez neizpodmamljivo trdnost trga, prevotljenega marmorja in v soli okamenele hrastovine, na kateri rasto Benetke; vse je samo pljuskanje plime, ki v zimskih naletih včasih butne prav do doževega stebrišča. Vedno isti valovi prepravljajo vsak dan prage patricijskih hiš in oblivajo stebre ob bregovih Canala Grande, stebre v vseh mogočih oblikah: stare, nove, poševne, odlomljene, zlatoglave pred Palazzo Vendramin, pred magistratom ali kjerkoli. Valovi gredo, stebri ostajajo.

A med Benečani, Benetkami in tujci je vseeno močna vez, ki je tudi bistven del obraza gospe z morja: kruh.

A na Markovem trgu je kljub takim meditacijam lepo. Vrišč golobov, opotekajočih se v soncu, se meša s kričanjem prodajalcev koruze, fotografski aparati šklepetajo od vseh strani, desetine govoric se zbirajo v eno samo vsečloveško žuborenje; z njim vzporedno teče omamno in komaj dojemljivo prelivanje in vrtinčenje barv, ki se spajajo v troje širokih tokov, deročih v troje temnih vrat Markove cerkve.

Rdeči stolp je vrgel sloko senco preko vsega trga in res ne vem, ali bi ostal tu ali šel gledat Tizianovo Assunto.

Canal Grande, ki se kmalu za svetim Markom zavije na desno, teče v lagodnih zavojih skozi vse Benetke in je njihova glavna prometna žila, vseskozi, toliko in toliko stoletij. Pri Sv. Marku so se razšopirile uradne Benetke, ob kanalu pa so udarili temelje svojim domovom patriciji in prvaki.

Tako je bilo in tako je: Rodbine so umrle, v renesansi so degenerirali potomci gusarjev in se sklonili v nič, palače pa so ostale in še vedno zrealijo v žoltih vodah kanala marmor svojih pragov in čare zašiljenih oken.

Na levo in desno sama imena, ves kanal je ograjen z njimi, človeku se meša od teh okamenin starega sijaja. Ob kakem imenu se vzbude človeku asocijacije od koderkoli: Palazzo Orsenigo, Palazzo Vendramin, Palazzo Leone, Palazzo Gradenigo; kanal se v elegantnih vijugah zavija okrog pragov, leze pod mostovi, se deli v odcepke na levo in desno. Benetke imajo 120 mostov in ne vem, če jih ni polovica ob Velikem kanalu in v njegovi neposredni bližini. Ob njem ter ob njegovih vodnih vejah so Benetke, kakršne so: gondole vse križem, motornice, vaporini, stebri, vpitje. Ponte Malto je v bistvu nad vodo viseč sistem bazarjev, le če ga pogledate odspodaj, vidite, da je most in od tam lahko občudujete arhitektoniko lepega loka in balustrad na obeh straneh stopničaste poti. Po sredi so arkade, v njihovih obokih so se namestili kramarji, ki prodajajo benečansko steklenino, korale, biserno matico, mantilje, mandoline, ricorde — spomenike v vseh mogočih oblikah od svinčenih gondolic ter golih proizvodov pariških židovskih fabrik do intarzij San Marca na mandolinah. Mularija se nastavlja po ograji, kakor da se zaveda, da je neobhodna štafaža za amaterske posnetke. Na eno stran se most izteka v živilski trg, na drugo v zapleten sistem ozkega uličja in mostov, obraslih z mahom. Zanimivejši je trg; pod stebri in lokovjem se tepejo vonji od vseh strani, iz kanalov, iz sadjarskih stojnic, iz sladoledarskih zabojev, iz trattorij in fiaschetterij, iz manufakturnih lukenj z najbolj pisano izbiro, iz vegastega tlaka, iz perila, ki ga južni veter ziblje nad ulicami, iz modrega neba in iz pogrešanega zelenja dreves.

Po stojnicah na trgu dobite vse, kar hočete. Ocvrte ribe vseh vrst, rake kuhane in žive, školjke, solato v najzapeljivejših oblikah, sadje, porcijo na raženj nabodenih pretresljivo mršavih lastovic in vrabcev — tu se uresničuje človeku davna groza pripovedi o krutosti Lahov — vse garnirano s finim okusom, kakor v izložbenih oknih pri »Al vecchio Trovatore, Al Ponte dei Sospiri« ali v katerikoli izmed sanmarcovskih restavracij.

Med vsem tem klepetajo ženske, prezgodaj degenerirane, prsate matere doje deco po pragovih in se zmerjajo čez ulice in čez nadstropja, da človek pozabi, da je v Benetkah. Kvečjemu akvarelna nametanost vsega ga spominja na to.

Ta ali oni izmed kričečih in karkoli ponujajočih pobalinov se vam ponudi, da vas povede k Svetemu Marku, a ko se približa prvi stražnik, izginejo vsi v neznanost ozkih in nizkih vrat.

Če koga vprašate za pot kamorkoli, dobivate vedno isti odgovor. Sempre dritti! Kar naravnost. Hodite pol ure in čez pol ure se navodilo glasi še vedno kot prej: Sempre dritti.

Iz odprtih vrat nizkih gostiln zvene gosli strastno in hrepeneče kakor let galehov. Kopa mornarjev, ribičev se je zgrnila okrog študenta z naočniki in s kravato, ki igra na gosli, poleg njega udarja nekdo s hrbtom proti našim na kitaro.

Vse skupaj je tuje v tej beraški romantiki: zvok in barva in ritem, ki vžiga temnomodrega človeka v temnomodri bluzi, da pleše, stopa, krili in se giblje po muziki z vsem telesom. To je drugače, kakor igra od lokala do lokala stopajočih muzikantov okrog San Marca, ki igrajo šlagerje in trenutne poulične popevke za liro ali več. Tu je vse skupaj akord črnega vina, godbe, dima, strmečih obrazov in lačnih oči, ki sesajo vase vsak zvok in vsako kretnjo. In vse je pristno celotno in zaokroženo samo v sebi kakor školjka.

*

O čem bi še vse moral pisati! O cerkvi Sv. Marka z vsemi mozaiki in zakladi od Tintoretta in Veroneseja do glave Svetega Marka, o doževi palači z dvoranami Sveta deseterih, svinčenimi ječami, bahavo arhitektoniko prostorov, o mostu vzdihljajev, ki veže palačo z ječami — pod njim neslišno nihajo gondole, o mračni tišini notranjščine v cerkvi Sv. Marka, o prevotljenem bogastvu marmornih oltarjev, o radovednih gručah, ki spreminjajo cerkev v semenj, o čudni podobi Madone v zadnjem kotu, kjer gore noč in dan sveče, o muzejih in voznjah po kanalih, o steklenih krovnicah na San Giorgio, o dušecem kramarskem vzdušju, ki leži nad vso romantiko, o večerih na Lidu, kjer mečejo projektorji filmske zgodbe na morske valove, kjer so po kakih barih predpisane za ples zgolj pyjame, kjer je vse zgolj en sam ples razpaljenih ognjev, teles, stoječih, zibajočih se, drvečih in padajočih luči in barv, in o večerih v ozkih ulicah brez številnih svetilk in ob zamišljenih, tihih kanalih, čez katere se sklanjajo temni mostovi — gondole dremljejo ob njih in gondolierji polglasno vabijo: »Signori, gondola per una serenata, signori!«

In vendar — ko sem se drugič vračal mimo Benetk, je bila jesen. Vso dolgo pot ni bilo videti drugega kot otožne murve in neskončne mlake po preplavljeni ravni. Mesto je često izginilo v polmegli, zvoki so se dušili v pršanju dežja, ljudi ni bilo, ne gondol, ne poletnega sonca, ne ničesar. Takrat sem videl zadnji obraz Benetk, mesto, ki je obsojeno na smrt: vse ptice selivke so pobegnile drugam, mesto se je osamljeno moralo pogrezati v konec jeseni in v zimo. In spomnil sem se tistih otožnih stavkov iz Ibsena: ko bodo vsi preliv zaprti in se bo gospa z morja morala skloniti v tisto, česar se vse dolgo svoje življenje boji. A tudi to mora priti in človek je vesel, da more od tam romati spet v polno življenje.

Z A P I S K I

PETER PAJK

GOETHE IN KLASIKA

Med založniškimi almanahi za Goethejevo leto opozarjam na almanah znane Reclamove založbe (*Deutscher Almanah für das Jahr 1932*), ki v vrsti člankov obravnava temo: klasika in sedanost. Problem torej, ki je danes, ko v klasiki ne vidimo le preteklo veličino, ampak živo silo naše lastne duhovne eksistence, dvakrat zanimiv. V uvodnih vrsticah očrtuje urednik almanaha *Wolfgang von Einsiedel* problem in se zlasti zavaruje proti zamenjavanju pristne klasike z lažnim klasicizmom vnukov in posnemavcev. Avtorji posameznih prispevkov podajajo deloma zelo različne odgovore. *Ludwig Marcuse* zelo dobro opredeljuje klasiko: »Klasika je odsev klasične duše. Klasična duša je duša v stanju izravnosti, harmonije. So li torej vsi ljudje, katerih dnevi so odtehtani, so li vsi idiliki, vsi ravnodušni, vsi brez razkola živeči otroci klasiki? Ne! Klasika je zmaga nad disharmonijo. So li torej vsi ljudje, ki so premagali kak konflikt, klasični ljudje? Ne! Klasika ni razrešitev katerekoli človeške problematike, marveč razrešitev človeškega osrednjega konflikta; razrešitev onega dušnega razkola, ki predstavlja osnovni spor v človeški eksistenci, prastari spor, ki so ga stoletja vedno znova imenovala: spor med stvariteljem-človekom in stvaritvijo-človekom. Klasična duša je to napetost odvrгла. Jeli torej pravi kristjan klasik, ko je to napetost med duhom in telesom odvrigel z razvrednotenjem telesa-sveta? Ne! Samo tam, kjer sta oba sovražna elementa neoslabljena združena v harmoniji, kjer je zamah njunega sovraštva ohranjen v vsej moči in vendar ukročen do prijateljsko-sovražne zveze — le tam je klasika. To je bilo (na primer) enkrat v Atiki; to je bilo nekoč drugikrat v Evropi 18. stoletja.« Klasika je kratek moment ravnovesja med nasprotji. Misliti si jo je mogoče le v umirjeni družbi; nemška klasika je nastala v dobi zgodnjega kapitalizma. Marcuse ne veruje v povratek klasike v okviru sedanje kulture. Klasika sloni na veri v harmonijo za vsemi disharmonijami. »Meje te klasike stoje (na družabnem področju) pred začetkom zavestnega razrednega boja; zakaj v dobi tega boja je vera v harmonijo izgubila možnost obstoja. Meje te klasike stoje (na duhovnem področju) že v pojmu klasike: že v paradoksu o združitvi nezdružljivega... Vsi tragični preludiji klasikov so bili le slutnje o minljivosti njihovega kosmosa. Klasika sama je tragičen pojav, ker je njen pogin že dan z njenim obstojem; ker so njene meje imanentne... Prave klasike danes ne more biti. Njene meje so bile (v naši kulturi) prekračene pred več kot sto leti. Tragični duh, jedro naše epohe, je klasiki sovražen. In katera družabna plast bodi danes nositeljica vere v svetovno harmonijo?«

Morda je Marcuseov skepticizem prečrnogled? Morda. Vsekakor je umljivejši kakor napačno podprti optimizem *Bernharda Diebolda* v članku »Klasika in tehnika«. Tudi Diebold najde globok prepad med klasiko in duhom tehnične dobe. »Klasika je red pod enotnostjo, kjer dobrega lahko ločimo od zlega. Mi pa kakor da živimo onkraj dobrega in zlega, kjer postane celo zločinčevo dejanje problematično. Klasika je oblikovanje usode do logične konsekvence tragedije, ki je ni mogoče obiti. Mi

pa živimo v tempu slučajev, usodo nam po naši zavesti določajo manj moralični, religiozni in čustveni vidiki kot »šanse«. Klasika postavlja svoje like pod veljavne ideje in duhovne zakone, ki na njih duše vidno vplivajo. Kje pa se v današnji družabni zmedi najde bog, v katerega obče verujejo? Kje vseobvezen svetovni nazor, ki bi nam dajal zakone? Klasika udejstvi kot umetnost harmonijo lepih oblik, ki neurejeno življenjsko snov razčlenjuje simetrično v akte in, če je mogoče, v verze; in ki osvobodi njegove slučajne osebne postave in spremeni v lep tip. Kje pa bi bila danes prava potreba po pojavu lepe duše ali grdega značaja v duhovni veleformi v jambih govorečih kraljev in herojev«. In vendar imata klasika in tehnika nekaj skupnega, namreč logiko. Logična jasnost klasično zgrajene forme, n. pr. Lessingove drame, logika posledic, logika psihologije, logika dokazov — vse to je blizu tudi modernemu človeku. »Z besedo »logika« pogodimo bistven element klasike; in hkrati bistven element modernega, stvarnega znanstvenega, tehničnega človeka.« In dalje: »Tako spoznamo, da je logika — v fiziki, mehaniki, psihologiji in duhovnosti — most od klasičnega sveta oblik v današnji svet smotrov. Velikanski je duhovni prepad, nad katerim se je bočil ta ozki, a jekleno trdni most. Tam onkraj v kraljestvu duhovnih zakonov, v raju filozofov, so postale organske forme »lepe«; tu v kraljestvu fizičnih zakonov, v deželi inženirjev, so postale anorganske forme »smotrene«. Toda dovršenost v lepoti se nekje skrivnostno ujema z dovršenostjo v najvišjem smotru. Leonardo(!) je živel v obeh kraljestvih. Egiptovska piramida stoji simbolno med tehnično vzvišenostjo in lepoto umetnosti. Precizijska estetika!« Trditve so duhovite, a zmota v njih je otipljiva: Diebold popolnoma prezre pomembnejši, namreč nadlogični, iracionalni element klasične umetnosti, ki brez njega sploh ne bi bila umetnost. Klasiku je prav sinteza racionalnega in iracionalnega in zagadelj se ji s samo tehniko ni mogoče približati. Ne da bi proklinjal tehniko, mora moderni človek vendar po drugi, organskemu stvarstvu bližji poti iskati stika s klasiko, ako mu je kaj do nje.

Zanimive perspektive odpirata *Karl Scheffler* v članku »Klasični oblikovni princip v novejši nemški umetnosti« in *H. H. Stukenschmidt* »Stara in nova klasika v glasbi«. Od ostalih člankov omenjam zlasti *Victorja Klempererja* »Francoska in nemška klasika«. Razen člankov in slik prinaša almanah pesmi, pisma, prozaične sestavke iz Goethejeve dobe in razne druge prispevke za literano in kulturnozgodovinsko poznavanje nemške klasike.

*

»La Nouvelle Revue Française« je posvetila Goetheju marčno številko, ki je dvakrat tolikšna kot druge in obsega nad 300 strani. Na čelu prinaša članek *Ernsta Roberta Curtiusa*, ki smo ga v Zapiskih že srečali. Članek »Goethe ali nemški klasik« je zlasti pomemben donesek k spoznavanju Goethejevega svetovnega nazora, vodilnih idej in stremljenj njegovega življenja in dela. Opozarjajoč na enostranost dosedanjih tolmačenj, skuša Curtius spraviti v sklad različne poglede in tako čim popolneje osvetliti podobo nemškega genija. Prizadeva si, da bi zlasti nemecu pregнал pred-sodke in mu omogočil pravičnejšo sodbo.

»Kaj naj danes povemo o Goetheju? Morda se pa moramo najprej vprašati: česa še ne moremo povedati o Goetheju? To je enostavno: ne

moremo še o njem povedati zadnje besede. Po Goetheju še ni vstal umetnik ali mislec, ki bi bil tako univerzalen. Goethe je do danes zadnji predstavnik one linije, ki gre od Platona k Danteju in k Leonardu da Vinci. Je zadnji predstavnik onega »uomo universale«, onega ideala, v katerega je zrla italijanska renesanca in čigar raztresene ude najdemo v XVII. stoletju (*l'honnête homme, gentleman*) ... Zategadelj z njim še nismo prišli do konca; zategadelj ga lahko odkrivamo in vanj prodiramo samo z vedno novimi približevanji. Ne moremo mu še pogledati preko rame. In sicer dotlej, da ne vstane nov klasik, univerzalen kakor Goethe, toda prav tako različen kakor Goethe od Shakespearea ali Shakespeare od Danteja. Vem, da spada v definicijo vsakega klasika, da je neizčrpen. Toda tu je treba razlikovati: Platon, Racine nudita iskavcu nenehoma novih aspektov; toda njuna podoba sama se ne izpremeni. Goethejeva podoba se še spreminja. Stoletje, ki je poteklo izza njegove smrti, ni obrisov tega obraza niti ustanovilo niti utrdilo. Povračamo se k Danteju, k Miltonu. Z Goethejem živimo ... Meje njegovega duhovnega vesoljstva so tudi naše, in tam, kjer je obmolknil, izognivši se temu ali onemu problemu naše eksistence s sibilinično kretnjo, oklevamo tudi sami brez odločitve ...»

Goethe je prvi klasik, pri katerem se življenje in delo med seboj popolnoma prešinjata. To posebnost so že često opazili; zadnji jo je poudaril André Gide. Toda »Goethejevi prijatelji in tudi njegovi biografi se dele v dve skupini: eni menijo, da je Goethejevo življenje važnejše ali lepše od njegovega dela: ljubši kot »Ifigenija« so jim »pogovori z Eckermannom.« Drugi trdijo, da je estetska vrednost nad biografsko. Upirajo se temu, da bi se Goethe reducirjal na psihološki prah. Z Gundolfom, ki je njih največji zastopnik, izjavljajo, da je pravo Goethejevo življenje njegovo delo.« Da pokaže nezadostnost teh dveh stališč, se Curtius vpraša, kako je Goethe sam pojmoval svoje življenje in življenje sploh in najde v vseh njegovih razmišljanjih dve osnovni ideji: idejo fenomena in idejo morfologije. Po poučnem razmišljanju, kjer razloži obe te ideji, nadaljuje: »Goethe je torej vse življenjske oblike gledal kot metamorfoze in kot simbole. Nič drugače ni gledal na lastno življenje. Zategadelj je to življenje moglo in moralo nujno zanj postati snov za umetniško formo. In zategadelj ne smemo gledati Goetheja bodisi kot čisti biografi, bodisi kot čisti esteti, ampak se moramo dvigniti na višjo ravnino in poskusiti, kako bi uresničili obratno kompenetracijo biografskega in estetskega elementa. Z drugimi besedami: Goethejevo pesniško delo odkrije docela svojo skrivnost samo, ako vidimo v njem prispevek k fenomenologiji človeškega življenja ...»

Mnogim nesporazumljenjem je bila izpostavljena Goethejeva religija: izzval jih je deloma sam, ker je rad zastiral misel. »Ako je Goethe res, kakor sem razložil, prvi nemški klasik, lahko dodamo, da je bil prvi protestantovski klasik ... Toda Goethe je šel — to se samo po sebi razume — preko protestantizma. Asimilirjal si je Spinozov panteizem, toda tudi katolicizmu je izpričal mnogo umevanja in simpatije. Ako si vendarle drznem trditi, da je Goethe protestantovski klasik, storim zato, ker menim, da se samo (?) protestant in morda samo nemški (?) protestant lahko dvigne do tako širokega pogleda. Še na um mi ne pride, da bi tajil, da so pri Goetheju protikrščanski elementi. Mislim, da take elemente najdemo pri vsakem kristjanu. Edina razlika je v tem, da jih je

Goethe manifestiral... Toda Goethe pogan je samo pogan neke bajke, in ta bajka je judovskega izvora, ker poteka od Heineja... Po vsem tem pri Goetheju vendar ostanejo protikrščanski elementi, ki se ne dajo reducirati. Pojavijo se zlasti v pričo narave in ljubezni. Goethe je vedel vse to območje svoje zavesti preoblikovati s tem, da se je zatekel k antičnim oblikam pobožnosti: tudi tu se je izkazal kot zgled. Toda njegov zgled ni osamljen. Nadaljuje veliko tradicijo, ki je izza nastopa krščanstva skušala v obliki tajnih zvez spraviti v sklad in združiti s krščansko vero pobožnost, ki veje iz antičnih misterijev. Na Nemškem je ta zelo stara tradicija oživila v XVII. stoletju z Rožnim križem. Premalo je znano, da je med tem, kar je Goethe zapustil najlepšega, nedovršena epopeja v slavo Rožnega križa, ki ima naslov: *Die Geheimnisse* (Skrivnosti). Po vsem tem ni posebno lahko, najti zadovoljivo formulo, da opredelimo Goethejevo religijo. Ako pravimo: pluralizem, dobimo morda formulo, ki je najbližja... Kdor pravi pluralizem, nikakor ne pravi politeizem. Goethe ni nikdar veroval v eksistenco večjega ali manjšega števila duhov, veroval pa je v eksistenco nekega sveta duhov, sveta, ki ga ne moremo natančno določiti. Duhovi niso bogovi, so pa sli Božji ali odsevi Božji. V prologu k *Faustu* uvede Goethe tri arhangele... Je pa dokaj drugih mest, kjer Goethe skrivnostno opozarja na neki svet duhov... Goethe je torej poznal bitja, ki delujejo z viška... S takimi duhovi nas lahko zveže tok simpatije... Toda tudi v zgodovini sami odkrije Goethe svet duhov.

Predstavljajoč si na ta način vse te svetove duhov, prihaja Goethe do neke praktične konsekvence sociološke vrste. Obsežena je v tej maksimi: deluj samo v ozko ezoteričnem krogu:

Du prüfst das allgemeine Walten,
Es wird nach seiner Weise schalten,
Geselle dich zur kleinsten Schaar.

Da je vera v misterij sveta in življenja prisiljena, da se zateče in izrazi v tajnih družbah, to nedvomno ni zlo. In povrh so te družbe lahko zelo različne narave. Goethe je pripadal prostozidarstvu. Toda v njegovem življenju najdemo še druge sledove, ki pričajo o nekem tajnem zadržanju ali odnosu... Sedaj razumemo, zakaj se ljudje tako težko sporazumejo o Goetheju, in zakaj je še toliko negotovosti o bistvenih točkah njegove dejavnosti, n. pr. o njegovem znanstvenem izsledovanju ali še o njegovih religioznih idejah. Domnevati moramo, da je hotel to negotovost. A nikar ne govorimo o Goethejevem egoizmu! Goethejev postopek je še celo pedagoški postopek. Izhaja od preudarka, da moramo ideje, ako hočemo ljudi trajno pritegniti k njej, deloma odkriti, deloma pa tudi zastreti. Goethejev ezoterični postopek je torej popolnoma zavestna in hotena umetnina... Njegovo tradicijo lahko zasledujemo preko Leonarda da Vinci in Giorgioneja do Heraklita. In ta tradicija bo zelo verjetno oživila v dvajsetem stoletju, zakaj pred človeštvom — maso bo treba zavarovati in zagrniti s tajnostjo najdragocenejše dobrine vednosti in modrosti... Ezoterizem služi istočasno družbi prav tako, kakor živi *Faust*, ostajajoč v sredini svojega ljudstva, dvojno življenje, ezoterično in politično.«

KNJIŽNA POROČILA

Miško Kranjec: Življenje. — Povest. (Izdala Delavska založba v Ljubljani. Tiskala Tiskarna Slovenija v Ljubljani. 1932.)

Z »Življenjem«, ki je izšlo skoraj istočasno s prvo Kranjčevo knjigo: »Težaki«, je pisatelj prijetno presenetil in dokazal, da ga smemo šteti, ne le med najplodovitejše, marveč kljub številnim začetniškim težavam tudi med najboljše sodobne slovenske pripovednike.

Dočim kažejo »Težaki« precejšnje tavanje v psiholoških nejasnostih in trpe na nezdelanosti značajev, se mi zdi, da leži v »Življenju« vsa teža prav na krepko zastavljenem osrednjem problemu in pa na dokaj dobro izpeljanih značajih nastopajočih oseb.

Hozjanov Marko je bil nekdanj težak in je vse svoje moči posvečal želji, da bi priporil sebi in družini lasten dom. Z vztrajnimi dolgoletnimi napori in z nastopom agrarne reforme mu je to uspelo. Z vso dušo se je tedaj oklenil zemlje in jo z ljubeznijo negoval, da bi jo povečano in skrbno obdelano nekoč izročil svojim otrokom, ki naj bi dom gradili še naprej. Toda njegovi otroci niso nosili v sebi skozi dolga leta hrepenenja po lastni zemlji kakor on sam in zato se ne čutijo navezane nanjo. Nasprotno: njihove oči so uprte v široki svet, stran od tega majhnega koščka zemlje. Tako so se od petih trije drug za drugim odcepili. Najstarejši, Laci, se potepa nekje po svetu kot muzikant; Julia je bila odšla v mesto in se tam poročila z nekim delavcem, ki je pa kmalu umrl in jo pustil samo z otrokom; Jožko pa hodi vsako pomlad daleč v svet na delo in se vrača jeseni domov, da prezimi in da na spomlad spet odide. Tako sta poleg starega Marka doma le sedemnajstletni Ferko, sam vase zakrknjen, tat, ki ga je oče nekoč radi tatvine tako pretepel, da mu je desno oko izteklo, in pa petnajstletna Barica, ki prav za prav še ni pogledala v svet, pa ji vendar misli že uha-jajo z doma. Stari Marko gleda svoj dom, ki se je zanj toliko časa boril, a ga zdaj nima nikomur izročiti. Dom, o katerem je sanjal, se ruši; nikogar ni, ki bi poprijel tam, kjer je nehal on.

Toda ljudje se prično vračati. Najprej Julia z otrokom. Hrepenenje, ki jo je nekoč pognalo z doma, je v njej umrlo in zdaj se vrne nazaj v hladno puščobo zapuščene hiše, kjer vlada sama napetost in odtujenost med njenimi prebivalci. Vrne se tudi Laci. A ne namerava ostati dolgo; prišel je le mimogrede, ne da bi sam vedel, kdaj bo spet vzel svoje gosli in trobento ter odšel. Na jesen pride še Jožko; zdaj so doma vsi, toda otroci ne najdejo poti do očeta in ne drug do drugega. Tuji so si, kot da bi se šele pravkar spoznali. Med njimi so prepadi, ki jih ločijo med seboj in očeta od njih. Marko čuti, da je sila v njegovih otrocih, ki hočejo svojega življenja, močnejša od njegove volje; čuti se zapuščene, osamljenega med njimi in tako živi med njimi kot zagrenjen očitek, kot neprestan propovednik ljubezni do zemlje. Tako nastajajo v družini trenja, ki ne dajo nikomur svobodno zadihati. Laci je bil v vojni in je obhodil kot muzikant mnogo sveta; mnogo ve in razume; tudi očeta. Vè, da je zemlja človeku potrebna, da je zemlja tisto, kar nosi v sebi prvobitno življenjsko moč. Toda on je človek, ki je »posameznik zase. Tisto o masi je laž. Mase ni. — — — Samo posamezniki so lepi, ker združujejo v sebi celoten, zaključen svet. Vsak človek živi sam zase in sam zase trpi. — — Vsak ima do sebe neomejeno pravico.« — — »Jaz sem potepuh. To je vse.« Taka je njegova izpoved in zapoved. Zato ne more ostati doma. Marko upa, da bo ostala vsaj Julia in da bo prevzela posestvo. Mlada je, zdrava in močna. A vendar je kakor odmrta; vse sanje v njej so pokopane. Za dom ji ni. Ko jo

zasnubi postaren, a še krepak in bogat kmet Kolman, se odloči poročiti se z njim. Tako se podle Marku tudi to upanje. Laci vidi, da je treba na zemlji delati in ne pomišlja. Ko se oče v svoji užaljeni zagrenjenosti ne zmeni za nič, poprime sam za vajeti in prične gospodariti. A oče ne pusti. Jezi ga, da gredo otroci preko njega. Tako se pojavljajo novi konflikti med njim in Lacijem. Ferko некоč vlomi pri bogatih Amerikankah; čeprav ljudje in orožniki ne najdejo storilca, ga poznata Laci in oče, ki Ferka silovito pretepe, a fant prenese vse s čudovito brezbriznostjo, proti kateri je oče brez moči. Julia se poroči in gre z doma. Tudi Jožko odide spet v svet za delom. In Barica je dogovorjena, da gre v Francijo. Ljudje spet odhajajo. Tudi Lacija žene vedno bolj in bolj nazaj v svet, čeprav čuti, da ga zemlja navezuje nase z vezmi, ki jih bo težko pretrgal. Nekega jutra se res odpravi, da bi šel. Toda, ko gre po poljih, ga prevzamejo spomini na mladost in vsa zemlja okrog njega zaživi nenadoma v njem: »Kdo te bo kosil, pšenica, kdo te bo kopal, krompir? — Tuje roke. — Kar sem jaz delal, oral, sadil, tolkel grudje, okopaval; kar je z mojim znojem oškropljeno. Kdo bo spravljaj sad? Tuje roke.« In tedaj spozna: »Zemljo je treba ljubiti, ljubiti blazno, kakor samega sebe.« V navalu teh občutij se vrne domov in — ostane za zmerom. Marko spet zaživi: »bil je, kakor bi mu bilo trideset let, ne pa prek šestdeset.«

Vsebinsko torej povest ni oslonjena na kak osrednji vnanji dogodek, ob katerem bi nastopajoči značaji trčili drug ob drugega.

Takega osrednjega dogodka niti ni. Vnanje dogajanje obstaja bolj v posameznih, ponekod naravnost napetih prizorih, kjer pridejo do izraza vsa notranja trenja glavnih značajev. To trenje pa izvira iz osnovnega problema, ki ga je Kranjec tu razvil: zemlja in človekov odnos do nje. Na eni strani stari Marko kot predstavnik na grudi in z grudo živečega človeka, na drugi strani otroci, ki jih njihov notranji nagon žene k uveljavljanju individualnih stremeljenj. Na eni strani primitivnost, trdo, venomer enako delo na koščku zemlje, na drugi pa širok svet z negotovimi poti, s potepuhi in z vso pestrostjo življenja. Kranjec je to vprašanje koncentriral v Laciju, ki je bil dolga leta »otrok sveta«, a se je navezadnje vendarle vrnil. Vanj je položena tudi končna izpoved vse povesti: »Zemljo je treba ljubiti blazno, kakor samega.

Značaji so v celoti jasni in plastični, le v potankostih jim pisatelj še ni prodril do korenin. Nejasnosti sem občutil celo pri Ferku, ki je sicer dobro orisan. Tudi Laci je v odtenkih, zlasti proti koncu še neizčiščen. Najboljši se mi zdita pojavi starega Marka in pa Juliniga moža Kolmana, čeprav je ta stranska oseba.

Marsikaj dobrega, pa tudi marsikaj slabega bi lahko še povedal o knjigi. Ima vse značilnosti dela mladega pisatelja, ki še z negotovimi kretnjami odkriva življenja svojih ljudi, ki se bori še s slogom in skladnjo (*ta se mi zdi pri Kranjcu posebno težak kamen spotike in v tem delu še prav posebno, kakor da ga je pisatelj nekoliko prehitro dal iz rok*), a ki kaže toliko pripovedne in umetniške sile, toliko tople neposrednosti, da mu bralec kljub vsem slabostim verjame in mu z veseljem sledi. Zaradi tega se mi zdi povest vredno in pomembno delo.

Založnica je knjigo okusno opremila. Kratek uvod ji je napisal France Vodnik.

Janez Lenček.

GLEDALIŠKA POROČILA

Ljubljanska drama.

W. Shakespeare: *Kar hočete*. Komedia v petih dejanjih. Poslovenil O. Župančič.

Življenje samo je zapleteno, neprestano trenje je med posamezniki in družbo. Samo ljudje velikih strasti in prodornega razuma si utrejo svojo pot v njem. Vse ostalo se mora nivelizirati, med seboj izenačiti in utioni v splošnosti. Vendar ostanejo vse velike strasti, vsa velika hrepenenja in želje v glavnem neutešene in neizpolnjene.

Taka koncentracijska središča mogočnih stremljenj tvorijo snov za dramo ali tragedijo. Taki so Hamlet, Macbeth, Othello: vsi nujno končajo z uničenjem, s smrtjo. Tudi hotenja ostalih oseb v tragediji ostanejo neizpolnjena.

Iz tega mračnega sveta človek je tudi Malvolio, Olivijin dvorjanik v komediji »Kar hočete«. Toda kakšen je sedaj ta »Macbeth«, ki stremi po oblasti in moči? Kakor strašilo za vrabce, nočna pošast, ki so jo bliskovito postavili v sončno luč in se je sedaj razkrila kot našopirjena lutka. Pesnikov pogled je padel nanj z druge ravnine in — postal je pravi objekt za šalo prevejane hišne Marije, izvor zabave in smeha zadovoljnih pivskih pajdašev. Vse okrog njega je pravljično prozorno in svetlo. Zato zanj ni mesta v tem svetu, kakor ni sončni dan čas za sove in druge nočne ptice. Pojavi se pred nami, zabava nas nehote in ob koncu zopet izgine, nezadovoljen in neutrušen, v svoj brlog. Vsi ostali pa dobe, z občinstvom vred, — v tem pravljičnem svetu — kar hočejo.

Pri ljubljanski uprizoritvi je od vsega početka osupnil ingeniozni inscenacijski zamislek režiserja *Branka Gavella* in zagrebškega scenografa *Ljube Babiča*, ki je prav tako preprost, kakor je posrečen. Dve polovici valja, lesketajoči se v pestrih barvah, — zdaj stena sobe, zdaj grm na vrtu — in nekaj stožčastih priprav, za vse uporabnih, to je vsa inscenacija, ki jo igralci sami premikajo po odru. *Gavella* je vlil igri živost in pestrost, pet dejanj, samo z dvema odmoroma prekinjenih, je bežalo mimo nas, da smo se komaj oddahnili. Komaj za las je popustila napetost v četrtem dejanju (pred drugim odmorom). Pripomnimo naj, da je bilo delo naštudirano v najkrajšem času.

Igralci, med seboj v lepi harmonični igri, so bili skoraj brez izjeme na višku. Četvorica zaljubljenecv: Orsino — *Železnik*, Olivija — *Nablocka*, Viola — *M. Danilova*, pa tudi Sebastijan — *Drenovec*: vsi lahkotni in pravljično prosojni. *Cesarjev* vitez Tobija, košat, falstaffsko mogočen. *Sancinov* Bledica, bledokrvni vitez, zajčje plašljivi junak lastne fantazije, da si je težko misliti boljšega. Prevejana Marija *Gabrijelčičeve*, duhovita in živa, prava šekspirsko-renesanačna pojava. *C. Debevec* kot dvorni norec, v izvrstni maski, prožen, posebno v pevskih točkah zelo posrečen. *Levar* je v Malvoliu pokazal izredno prilagodljivost vlogi, ves drugačen je bil kakor sicer, tragično-grotesken mračnjak. *Gregorinov* Fabijan je bil živahen in razposajen: s Cesarjem, *Gabrijelčičevo*, *Sancinom* in *Debevcem* je tvoril nepozaben kvintet. Dva krepka pomorska kapitana sta postavila *Jerman* in *Potokar*. *Murgelj* se je dobro izkazal kot vitez *Valentin*, *Plut* kot duhovnik.

Poetičnost nastroja je stopnjeval čudoviti *Župančičev* prevod.

Uprizoritev komedije v *Gavellovi* režiji je bila izreden uspeh. Ponovno je dokazala odlične sposobnosti našega ansambla, v katerem pa so bili nekateri člani po krivici zapostavljeni in izločevani od večjih vlog.

Vladimir Bartol.

R A Z N O

ALI VESTE

da je v vrsto militarističnih držav, ki so prepovedale razširjenje Rermarqueovih knjig, stopila tudi Rusija, ko se je roman »Na zapadu nič novega« začel silno širiti zlasti med mladino. Prepoved je utemeljena s tem, da bi mladini iz pacifističnega branja vzrasel prevelik odpor do vojske in bi se s tem zmanjšala njena vrednost za svetovno revolucijo.

da Erwin Piscator, recimo najbolj revolucionarni zapadni režiser, zopet dela v Berlinu. Med drugim je uprizoril komad »§ 218« (paragraf o splavljanju v nem. kaz. zakoniku), spisal Carl Credé. Delo je popolnoma brez umetnostne cene, Piscator je z uprizoritvijo ustvaril neko novo umetniško-življenjsko tvorbo: sodelovalo je nehotе vse občinstvo, igralci so sedeli pomešani med ostalimi po gledališču, strokovnjaki so podajali svoja mnenja za in proti in po navadi se je predstava zaključila z glasovanjem za odpravo tega paragrafa.

da v Narodnem gledališču v Pragi niso mogli iz »političnih ozirov« sprejeti na spored Werflove drame »Kraljestvo Božje na Češkem«.

da je italijanski pisatelj Federico Nardelli izdal življenjepisa D'Annunziov. — D'Annunzio pa je — iz bogvekakih razlogov? — dosegel s svojim vsemogočnim vplivom od fašistične vlade, da je bila knjiga prepovedana, še preden je izšla, tako da se ne bi mogla izvedeti kaka nova resnica o italijanskem Homerju.

da operetnim ustvarjalcem silno primanjkuje snovi in krme za popoldansko nedeljsko občinstvo — madjarski huzarji in stepni plemiči ter luksemburški knezi ne zadostujejo več. Za Schubertom, Boccaciem, Goethejem je zadnji čas prišel na vrsto kot operetni junak in zamamljalec ženskega stojišča še Teodor Körner. Libreto je tako strašno, da je dobro, da se avtor (skrpač) ni podpisal, sicer mu ne jamčim, da ga ne bi prišel rajni Körner strašiti. Seveda se je to zgodilo »im Wien, im Stadt der Lieder« in drugih lepih stvari, zaradi česar upam, da bomo opereto v brzojavno kratkem času videli tudi v Ljubljani.

da je »Völkischer Beobachter«, münchensko glasilo Hitlerjevih narodnih socialistov, takole ocenilo Remarqueov drugi roman »Pot nazaj: »Remarque slika vojno v očeh etapne svinje in pacifističnega figovca... Remarque je doživljal nekaj svinj povzdignil v moralo in v duha nemškega vojaka...

da so na Japonskem obnovili staro, tisočletno šego pesniških tekem. Vsako leto da namreč v novembru mikado sam kak stavek za tema, ki naj služi za podlago pesnitvam, ki jih morajo pesniki za tekmo poslati. Zadnji tema se je glasil »Sneg na oltarju«. 30.000 pesnitev se je rodilo ob tej cesarjevi krilatici.

da je Japonska dežela, ki ima najbolj razvito mladinsko književnost, ker se zaveda, da je od književne vzgoje mladine odvisna kakovost bodočih knjižnih ustvarjalcev in bralcev

da se je v Berlinu vršila umetnostna razstava z geslom »Žene v stiski«. Vsa razstavljena dela so morala sklenjeno služiti ideji: stališče do trpljenja in bede današnjega ženstva. To je bila prva razstava, kjer ni odločala estetika ne prefinjena kvaliteta, temveč služba ideji in odnos do nje.

da je Ernst Glaeser pozval pesnike, naj odslej javno ustvarjajo, to se pravi, naj javnost obveščajo o svojih umetniških načrtih, sprejemajo od nje pobude, nasvete in naj svoje načrte dajejo v pretres občinstvu. Ne ve se pa, kako je ali kako bo uspel.

da se je med drugimi umetnostnimi panogami začela razvijati tudi vagabundska umetnost, ki izkazuje na vseh področjih nekaj močnih talentov. Nemški vagabundi, bratje s cest (kolikokrat ste jih že videli!), se vsako leto zbero na kongres. Izdajajo svoj list »Der Kunde«, ki prinaša svojevrstne filozofske in literarne prispevke, poezijo, ilustracije itd. v presenetljivo svežih in zrelih svojških oblikah; a o tem upam, da bom kmalu kaj več napisal.

da je v Berlinu v založbi Eikol izšel VII. in VIII. zvezek leksikona Encyklopedia Judaica.

da bo Bernard Shaw izdal svoja zbrana dela v samozaložbi. Najbrž pri drugih založbah premalo zasluži.

da je

Nabral Mirko Javornik.

IZ ZALOŽBE IN UREDNIŠTVA

Izid velikonočnih nagrad

Za veliko noč smo razpisali poleg običajnih nagrad za pridobivanje novih naročnikov, še pet posebnih za tiste, ki bodo pridobili največ naročnikov v času od 15. marca do 15. aprila. (Glej razpis v 4. stev. t. l.) Zanimanje za te nagrade je bilo zelo veliko in sedaj smo veseli, da moremo objaviti imena tistih, ki so si jih pridobili.

1. nagrado prejme: Božo Gvardijančič, akad. v Ljubljani. Pridobil 9 naročnikov.
2. nagrado prejme: Franjo Pogačar, narednik kr. podmornice »Nebojša«, Tivat. Pridobil 5 naročnikov.
3. nagrado prejme: Pavla Petkovšek, uradnica, Celje. Pridobila 4 naročnike.
4. nagrado prejme: Darko Božič, uradnik, Beograd. Pridobil 4 naročnike.
5. nagrado prejme: Dr. Pavel Pehani, zdravnik, Ljubljana. Pridobil 3 naročnike.

Vsi ti nagrajenci bodo te dni še pismeno obveščeni o nagraditvi. Tem, kakor tudi vsem drugim, ki prejmejo običajne nagrade, se iskreno zahvaljujemo za trud in pozornost in prosimo, da nam ostanejo še v nadalje naklonjeni in agitirajo med znanci za naše knjige. Vsem se bomo oddolžili z delom, ki bo usmerjeno v to, da bomo pošiljali na trg res samo dobre in vredne publikacije. Skrbeli bomo, da se bo priznanje in zaupanje, ki ga uživa naša založba, še utrdilo in poglobilo.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI.

V. BLASCO IBÁÑEZ

KRVAVE ARENE

Roman.

Poslovenil dr. Stanko Leben.

Prve dni junija bodo prejeli naši naročniki že tretjo redno knjigo za tekoče poslovno leto in sicer nad vse zanimivi in napeti roman *V. Blasca Ibáñeza: »KRVAVE ARENE«*. To je eno najzanimivejših del španske literature, ki je bilo prevedeno v vse evropske jezike in bo nedvomno tudi pri nas našlo širok odmev. Knjiga bo lepo opremljena (arh. Ivo Spinčič) in bo obsegala okoli 350 strani. O knjigi in njenem avtorju homo še spregovorili.

PROSIMO ZA NAKAZILO OBROKA ZA MESEC MAJ!

K N J I Ž N E N A G R A D E

Povečajte si knjižnico s pridobivanjem novih naročnikov.

Za enega novega naročnika si lahko izberete eno izmed sledečih knjig:

- Jiři Wolker: *PRAVLJICE*, vezano v platno.
 Knut Hamsun: *GLAD*, roman. Vezan.
 Knut Hamsun: *PAN*, roman. Vezano v platno.
 P. Ripson: *MARSOVE SKRIVNOSTI*, roman. Vezano v platno.
 Clara Viebig: *BABJA VAS*, roman. Vezano v platno.
 Al Jennings: *PESNIK IN BANDIT*, roman. Vezano v platno.
 Lev N. Tolstoj: *IZPOVED*. V mehko vezano.
 H. R. Berndorff: *VOHUNI*. Vezano v platno.
 Ivan Cankar: *MOJE ŽIVLJENJE*. Vezano.
 Ivan Cankar: *GREŠNIK LENART*. Vezano.
 R. Kipling: *KNJIGA O DŽUNGLI*. Vezano.
 Shakespeare: *SEN KRESNE NOČI*. Vezano.
 Shakespeare: *MACBETH*. Vezano.
 Shakespeare: *OTHELLO*. Vezano.
 *Anton Čehov: *ANJUTA*, novele. V mehko vezano.
 *Prosper Mérimée: *ŠENTJERNEJSKA NOČ*, roman. V mehko vezano.
 *John Galsworthy: *TEMNI CVET*, roman. V mehko vezano.
 *Maurice Baring: *DAPHNE ADEANE*, roman. V mehko vezano.
 *Liam O'Flaherty: *NOČ PO IZDAJI*, roman. V mehko vezano.
 *Jack London: *DOLINA MESECA*, roman. V mehko vezano.

Kdor pridobi dva nova naročnika, si lahko izbere dve od gori naštetih knjig ali pa eno izmed sledečih:

- Eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig, vezano v platno.
 B. Kellermann: *TUNEL*, socialen roman. Vezano v platno.
 H. Barbusse: *OGENJ*, vezano.
 D. G. Mukeržji: *MLADOST V DŽUNGLI*. Vezano v platno.

Kdor pridobi tri naročnike, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj imenovanih knjig ali pa eno izmed sledečih:

- Eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig, vezano v polusnje.
 A. Pirjevec: *LEVSTIKOVA PISMA*.
 Dr. Franceta Prešerna: *ZBRANO DELO*. Vezano v platno.
 F. M. Dostojevskij: *SELO STEPANČIKOVO*, roman. Vezano v platno.
 Henrik Sienkiewicz: *SKOZI PUSTINJO IN PUŠČAVO*, roman. Vezano.

Kdor pridobi štiri naročnike, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj naštetih knjig, ali pa eno izmed sledečih:

- Mihael Arcibašev: *SANIN*, roman. Vezano v platno.
 F. M. Dostojevskij: *ZAPISKI IZ MRTVEGA DOMA*. Vezano v platno.
 F. M. Dostojevskij: *BESI*, roman. Vezano v platno.
 Henrik Sienkiewicz: *Z OGNJEM IN MEČEM*, roman. Vezano.

Kdor pridobi še več naročnikov, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj naštetih knjig.

Za osem naročnikov pa lahko dobi eno izmed veledele:

- L. N. Tolstoj: *ANA KARENINA*, roman. Vezano v platno.
 F. M. Dostojevskij: *BRATJE KARAMAZOVI*, roman. Vezano v platno.

Ta razpis velja do preklica. Vse te nagrade bomo razpošiljali od 1. junija dalje. Da olajšamo naročnikom delo, smo priložili tudi tej številki potrebne naročilnice.

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno Merkur: Otmar Mihálek, oba v Ljubljani.

Tiskarna Merkur

TRG. IND. D. D.

Ljubljana

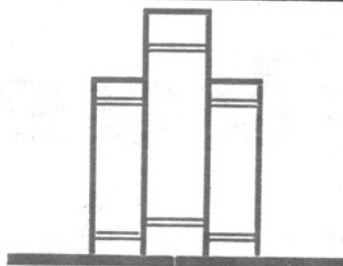
Gregorčičeva ulica 23

TELEFON ŠT. 25-52

se priporoča za cenj. naročila,
ki jih bo izvršila hitro, lično
in po zmerni ceni. Tiska knjige,
brošure, časopise, revije, ku-
verte, memorande, račune, le-
take, lepake, posetne karte,
letna poročila, vstopnice, va-
bila itd. v eni ali več barvah

V lastni založbi izdaja: „Trgovski list“,
„Službeni list kraljevske banske uprave
Dravske banovine“ in „Zbirko zakonov in
uredb“, katere seznam Vam na željo dopošlje

**Salda-konte — Štrace — Journale — Šolske
zvezke — Mape — Odjemalne knjižice
Risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske tiskarne
v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 6***

II. nadstopje

KLIŠEJE

*vseh vrst po
fotografijah
ali risbah
izvrsuje
najsolidnejše*

KLIŠARNA ST. DEU

LJUBLJANA-DALMATINOVA 13